

РЕХИ АСИРРИХЪ ГАЛАЗ СУЪГЪБЕТИЗ...

22-июндиз Дагъустандин литературадин классик, Дагъустандин Халкъдин шаир Юсуп Хаппалаев дидедиз хъайидалай инихъ 100 йис тамам хъана.

Чи девирдин акъалтзавай несилриз абурукай – Дагъларин уьлкведин девлетлу, итижлу, милли культура, литература хуьник ва еримлу авуник лайихлу пай кутур машгъур, бажарагълу деятелрикай - вуч чизва? Чпин тварар милли яржариз элкъвенвай шаиррин, гъикаятчийрин яратмишунар чируниз республикадин мектебра лазим къайдада фикир гузвани?

Милли идеярин суракъда аваз, дагъвийрин виридалайни хъсан адетрал чан хкунин мураддалди, чи литературадин мягкем дестекри баркаллу рекъер атанва. Абурун яратмишунри жуьреба-жуьре халкъар сад ийизвай, чилерал дуствили тум цазвай. Вучиз ятани, чна къенин юкъуз Дагъларин уьлкведин литературадин девлетлу тежрибадикай менфят къачузвач, чи арифдарри, камалгълийри гайи насигъатрал амалзавач.

Юсуп Хаппалаев. И касди вичин гъевчи халкъ неинки тек са Дагъустандин шаиррихъни гъикаятчийрихъ галаз танишарна. Ада яхулвийриз хайи чалал Лермонтован, Маяковскийдин, Низамидин, Жамбулан яратмишунар, эрменийрин «Давид Сасунский» эпос, Шота Руставелидин «Пелендин хам алай къагъриман» эсер келдай мумкинвал гана. И сиягъ мадни лишанлу твараралди давамариз жеда...

Ам вич яшамиз хъайи девирдин игит тир: муракаб девирдин, азабрин девирдин. Анжах а макъам geleжгдик умуд кутаз тежерди тушир. Чулав рангунихъ галаз санал, а девирдин хейлин легъзейриз экувал, михъивал, гужлувални хас тир. Юсуп Хаппалаева лагъайтла, вичин шиирра эдебни намус мадни хкажна, къегъалвални итимвал сифте чкадал эцигна, уьмуьрдин мидаим къанурникай хъена.

Ам чидайбуру чехи шаир агъайни ва намуслу инсан хъиз рикел хкизва. Гъа са вахтунда, ам хъуьруьн-зарафатдал рикел алай, ачух рикел авай касни тир. Юсуп Хаппалаеван яратмишунар буш, къуру, манасуз келимайрикай магърум я: ада секиндив уьмуьрдин метлебдикай фикирзава, инсандиз ва инсанвилдин ерийриз къимет гузва, инсаниядин алакъяар веревирдзава...

НАИДА КЕРИМОВА

Женщина Дагестана

На лезгинском языке

Правительство РД, Министерство печати и информации РД.

И. о. главного редактора Н. М. КЕРИМОВА

Редакционная коллегия:

заместитель главного редактора П. З. АБАКАРОВА

ответственный секретарь А. Ю. АБДУРАХМАНОВА, e-mail: delia25@mail.ru

редактор русского выпуска Г. Х. АСАДУЛАЕВА

редактор аварского выпуска С. Г. ПАРХАДАНОВА

редактор даргинского выпуска П. Г. ВАГИДОВА

редактор кумыкского выпуска П. Х. ХАЙБУЛЛАЕВА

редактор лезгинского выпуска Н. Н. ШИХНАБИЕВА

редактор лакского выпуска Х. С. СУЛТАНОВА

редактор табасаранского выпуска С. М. ИСРАФИЛОВА

Корреспонденты: Э. ИБРАГИМОВА, А. ТАЖУДИНОВА, В. РАТЕНКОВА.

Заведующий редакцией С. М. ГАМЗАТОВА

Художественный редактор Г. А. КУРБАН-АДАМОВА, e-mail: guleymat@mail.ru

© «Женщина Дагестана», 2016.

Адрес редакции: 367007, г. Махачкала, пр-т Петра I, 61.

Телефоны редакции: 65-00-36, 65-00-37, 65-00-38, 65-00-41.

Официальный сайт журнала «Женщина Дагестана»: zhen-dagestana.ru

Сдано в набор 26.05.2016. Подписано в печать 09.06.2016.

Формат бумаги 60 x 84¹/₈. Объем: 5 печ. л.; 4,65 усл. печ. л.

Заказ № 0606. Тираж (3384) 492 экз.

Ежемесячный журнал для семейного чтения. Издается с 1957 г. Выходит на аварском, даргинском, кумыкском, лакском, лезгинском, русском, табасаранском языках.

Регистрационное свидетельство ПИ № ФС 10-6464 о средствах массовой информации и печати в Республике Дагестан выдано Региональным управлением по Южному федеральному округу Российской Федерации 26.01.2007 г.

Журнал отпечатан в ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».

Адрес: г. Махачкала, пр-т Петра I, 61.

На обложке: I – У. М. Муртузалиева – народный учитель России; II, IV – Последний звонок. Фоторепортаж; III – Арслан Мурзабеков – актер, режиссер.

НУМРАДАЙ КЕЛА:

БАХТЛУ ИНСАНДИН НУРЛУ РЕКЪЕР

- Зи уьмуьрда и дишегълиди важиблу роль къугъвана, - суьгъбетзава Дилъради. – Дидеди келиз чирна, Юлия Анастасовнади лагъайтла азалитературакIанарна, келай гъар са затI къатIуз, адакай жуван веревирдер лугъуз вердишарна.. 5

УРУСАТДИН РУШАЗ ДАГЪУСТАДИКАЙ ВАТАН ХЪАНА

Дяведилай гуьгъуьнин йисара савадсуз дагъвийриз урус чIал чирун патал гзаф урус муаллимар-дишегълияр Дагъустандиз рекъе тунай. Къурагъ райондиз атайбурукай, Аша - Александра Прохоровна сагъсаламат яз ама..... 13

ХИЗАНДИН КЪИСМЕТ, КIВАЛИН КЪИСМЕТ

И вакъиа алатай асирдин 20-йисара Къази-Къумух хуьре къиле фейиди я. Къазикъумухви, Сурхай-хандин неве Имран-бег Сурхайхановахъ гуьзел къве руш авай: Пахай-ханум ва Нана-ханум. 34

Умукусум Мегъамедовна Муртузалиевадин юбилейдихъ галаз алакъалу яз 1990-йисуз журналда чап авур макъаладиз за ихътин къил ганай. Адан акунри, хуш къведай къилихри вири муьтлуьгъардай. Эркекдаз хас къастунин къевивал, виклеьвал, агалкъунар къазанмишиз алакьун, риклевай мурадриз экуь дуьнья къалурун, месэлаяр тайинарун ва абур гъялдай рекьер жагъурун, инанмишвилелди виликди камар къачун... Вири и ерияр алааматдин дишегълидин къаматда сад хъанвай. Ам чи арада амайтла, алатай йисуз чна адан 80 йисан юбилей къейддай.

Санал къвалахай юлдашар, ярар-дустар, сухтаяр, терефдарар чпин рикл алай муаллимдин ва насигъатчидин экуь къамат рикел хкун патал къватл хъана. Юбилей лайихлудаказ къиле тухвана. Гзафбуру адан агъайнивал, захавал рикел хкана.

Журналдин чинрал са макъаладин сергъятра бажарагълу и дишегълидин агалкъунрикайни алакьунрикай геьеншдиз рахазжедач. Къе чна адан уьмуьрдиз куьруь сиягъат ийида. Ам гъихътин инсан тиртла, акъалтзавай несилриз чир хъун лазим я. Умукусум Мегъамедовна халкъдин арада члехи гъуьрмет къазанмишай инсан тир.

ХУШ АКУНРИН ДИШЕГЪЛИ ТИР

ЗУЛЬМИРА АБДУЛАТИПОВА

Алатай асирдин 60-йисара зун акъалтлай четин гъалдиз аватна. Пуд аял авай захъ я къвал авачир, я къвалах. Гъикладтла, вучдатла заз чизвачир. Чирхчирри заз горисполкомдин председателдин заместитель Ума Мегъамедовнадин патав фин теклифна. «Ада ваз шаксуз куьмекда», - инанмишарна зун абур. Ам члехи къуллугъдал алай дишегъли хъуниз килигна, зак са тимил къалабулухни квай. Гъавилий адан патав фидалди за геждалди гъазурвални акуна. Уьмуьрдин шартлари заз маса рехъ тунач, зун адан патав фена. Кабинетдиз гъахъайла, зак теспача акатна. Вуч лугъудатла, квелай гагундатла чизвачир. Зун авай гъал къатлай У. Муртузалиевади хабар къуна: «Куьн зи патав атуниин себеб вуч я?»

Зи япарихъ адан сес галукъайла, вилерал накъваратана. Риклин къеняй за зун бахтсузди яз гъисабзавай. Амма адагузвай суалри, насигъатри зак руьгъ

кутуна. Сифте къилий ада зи дердидиз ерлиталукъ тушир жузунар авуна. Зун гъинай я, гъина къелна, къвалахзавани, хизанар авани..?

Гуьгъуьнлай за ада зун паталди имтигъан гъазурайди къатлана. За гузвай жавабрай, зи рахунин тегъердай гуя ада зи къенепатан дуьнья ахтармишзавай. Нетижада заз къвалахдай чка гъатна, аяларни ясли-бахчада тайинарна. Умукусум Мегъамедовнадихъ галаз къиле фейи садлагъай гуьруьш рикел хкуналди, заз адан мергъяматлувал, къенивал къалуриз къанзава.

Ам коллективдин арадани куьмек гуз алахъдай, гъейридан гъалдикай хабар къадай инсан тир. Са кас къвалахал къабулдайла, ада геждалди суьгъбетар ийидай, адан дуьнья ахтармишиз алахъдай, адахъ гъихътин макъсадараватла чирдай... Эгер тайин са инсан адан командадиз акъатайтла, У. Муртузалиева адахъ жувандахъ хъиз гелкъведай.

Ингъе Центрадин директордин заместитель А.М. Алихановади амгъикл рикел хкизватла:

- Виликамаз зи документрихъ галаз таниш хъайидалай къулухъ, ада заз суьгъбетар авун патал вичин патав теклифна. Ам гзаф къевивалдай инсан тирди чизвайвилай, зак къалабулух квай. «Гъелбетда за куьн къвалахал къабулда, заз математикадин тарсар гудай муаллим герекзава. Алава яз квев яру дипломни гва», - лагъанай ада. Гуьгъуьнлай хабар хкъуна: «Куь аялрихъ вуж гелкъведа?» «Гъелелиг къари», - геждалди фикир тавуна жаваб хганай за.

- Квел ихтибарзавай везифайрив намуслувилелди эгечун патал, эвелни-эвел аялрикай куь рикл архайин хъана къанда. Тахъайтла квевай ина къвалахиз жедач. Гъавилий абур ясли-бахчада тайинарун чарасуз я, - алава хъувунай Умукусум Мегъамедовнади. Гъаикл зи аялар ясли-бахчадиз фидайвал хъана.

Ада гъар вуж хъайитлани кIвалахал къабуддачир. У. Муртузалиевадиз чпин пешедин гъавурда хъсандиз авай, намуслу, кар алакьдай пешекарар герек тир.

Ада арадал гъайи «Аялрин багча-мектеб-ПТУ» комплекс чи ва къецепатан уьлквейрин пешекарри тежриба хкажай майдандиз элкъвенай. «Россиядин инновациядин проектар» номинациядай комплексдин педагог-рин коллектив ва кьилди У. М. Муртузалиева Соросан тIварунихъ галай международный фондунин патай III дережадин Грантдиз лайихлу хъанай. Комплекседизни «Илимдин, чирвилерин ва тежрибадин махсус идара» лагъана цIийи дережа ганай. Ам РФ-дин образованидин министерстводин пешекарри ахтармишунар кьиле тухузвай майдан яз тайнарна.

Комплекс гъеле махсус мектеб тир 1973-йисуз ракъун рекьин патав гъай куьгъне дараматда авай. Ам ирид классдикай ибарат тир. Мектебдикай халкъдин арада са акъван хъсан фикирни авачир. Хейлин диде-бубайри чпин сагъламвиллиз зайиф аялри и мектебда кIелуникай кьил къакъудзавай. Амма камаллу, бажарагълу У. Муртузалиевади ихтын гъалда авай мектеб алай аямдин комплексдиз элкъурна.

Зи рикIел гьикI Умукусум Мегъамедовнади вичин зегъметдин нетижайрал дамахзавайтIа, къе хъиз

яз кIвалахна. Гъуьлуьзни фена, хизанни арадал гъана. Мукъвал-мукъвал чал кьилни чIугвазва. Гила чак адан гележегди къурху кутазвач. Ам вири мумкинвилер авай, пешедин гъавурда авай инсан я. Ихтын инсанар тербияламишун патал чна зегъмет чIугвазва ва, шаксуз, нетижайри чун шадарзава, бахтлу ийизва-, лагъанай Умукусум Мегъамедовнади.

А йисара Умукусум Мегъамедовна неинки чи республикада, гъакIни адан къецепатани машгъур хъанвай. «Диде-

дик эчекI хъувуна ва олигофренолог-педагог пешедин иеси хъана. 1980-йисуз СССР-дин АПН-дин дефектологиядин НИИ-да аспирантура акъалтIарна ва кандидатвилин диссертация хвена. Илимдин кIвалаха ада гъуьгъуьнлайни давамарна. Илимдин хиле къачунвай чирвилерикай ада кIвалахдин рекъе гегъеншдиз менфятни къачузвай. Са къадар вахт арадай фейила, У. Муртузалиевади махсус монографияни чапдай акъудна.

Гъеле гъа йисара Умукусум Мегъамедовна цIийи мастерскояр, профилар (слесарвал, ашпазвал, кларасдин устIарвал) ачухиз гатIунна. Чирвилер гуни къурулушда цIийивилер тунихъ галаз сад хъиз, ада Центрдин хуси майишатни арадал гъана. Центрада чирвилер къачузвай аялар еке гъевседивди данайрихъ, цIуьрнуьгърихъ гелкъевезвай, афнаяр, помидорар гъасилзавай. Вичи регъбервал гузвай идарада ам образованидин муракаб месэляяр гъялдай рекъер жагъуриз алахъна. И месэляяр гъялун патал камаллу, тежрибалу пешекарар герекзавайди адаз хъсандиз чизвай. И кар фикирда къуна, адан чалишмишвилерин нетижада Дагъустандин госпединститутдин къвалав олигофрено-терпевтический педагогикадин кафедра арадал атана. Адан кьилени пуд йисуз У. Муртузалиева акъвазнай. Лагъана кIанда, им махсус образованидин идарадин тежрибадин базадал тешкил хъанвай тек са кафедра тир.

1992-йисуз У. Мегъамедовнади А. И. Герценан тIварунихъ галай педуниверситетдихъ галаз икьар куьтIунзава.

Умукусум Мегъамедовна гурьчег акунар авай, рикIи желбдай дишегъли тир. Гъамиша гурьчег парталар алуькIдай, къекъуьнрин тегъер тариф авуниз лайихлу тир. Къалин, яргъи кифери адан гурьчегвал мадни артухардай. КIвалахдин рекъе кIевивалдай инсан тиртIани, ам гъа са вахтунда мергъяматлу, къени, хъсан, вафалу дустни тир, муаллимни.

алама. Ада цIийи дараматрикайни, дегишвилерикай сагафни лугъузвачир. Ам мектеб акъалтIарнавай жаванрин агалкъунри шадарзавай.

- Иниз тамамдиз сивяй са гаф акъудиз тежезвай Рисалат Гъазихмаева атана. Я зигъин авачир, я къатIунар. Рушан кьил какахънавай, вичиз вуч хъанватIа адаз чизвачир. Логопедди геждалди кьиле тухвай тежрибайрин куьмекдалди, духтуррин алахъунралди, муаллимрин къайгъударвилелди чирвилер къачузвай къудлагъай йисуз рушалай хъсандиз рахаз алакъна. Рисалат ми хъиз дегиш хъана. Са къадар вахт арадай фейила, адаз парталар цваз чирхъана, и рекъий адакай 2-разряддин пешекар хъана. Мектеб акъалтIарайдалай куьлухъ ада мастерскояда дерзичи

бубадин югъ - киш» тIвар алаз Центральний телевиденидай къалурзавай передачада адакай кьилин игит хъайи вахт зи рикIел хъсандиз алама. Ада лайихлудаказ, дамахдивди суалриз жавабар гузвай, коллективди кьиле тухузвай кIвалахдикай, тербиячийрикай, аялрикай суьгъбетзавай. А передача У. Муртузалиевадин алахъунар себеб яз арадал атай «Етим ва набут аялар патал саднавай республикадин махсус мектебрин ва интернатрин чирвилеринни тежрибайрин тешкилатдиз» талукъарнавайди тир.

И Центр арадал гъун патал ада яргъал рехъ атIана. Четин ва гъа са вахтунда баркаллу. Университет акъалтIарай образование авайтIани, ам заочнидаказ Москвадин пединститут-

Адан бинедаллаз винидихъ твар кьур тешкилатда дефектологиядай кьве йсан цикл тешкилна ва республикадин махсус мектебрин 50-далай артух муаллимриз дефектологдин пешедай кьилин кьвед лагъай образование кьачудай мумкинвал хьана.

Адаз нихъ галаз гьикI кIвалахна кIан ятIа, хьсандиз чидай. ЛагъайтIа жеда, вилик эцигнавай макьсад кьилиз акьудун патал адалай хейлин ксар вичин терефдал гъиз алакнай. Вири и зегьметар бахтуникай, сагьламликай магьрум хьанвай аялар патал чIугвазвай бур тир. Адан терефдарар хьайибурун жергейра горпромкомбинатдин, чекмейрин фабрикадин, Дагснабдин регьберар авай. Абурухъ галаз Центрдин директорди махсус икьардин бинедаллаз кIвалахзавай. Абуру тешкилатдиз парчаяр, чекмеяр цвадай тадаракар гузвай. Тешкилатдин тербиячийри тапочкаяр, халатар, мес-яргъан, перемар, аялрин парталар цвазвай.

Ума Мегьамедовна Леваша райондин Урма хуьре дидедиз хьана. Ада кьалин ва кьени хизанда тербия кьачуна. Муртузалиеврин гьуьрметлу тухумда кар алай гьич са месълани Умукусум галачиз гьалзавачир. Адан меслятрихъ муква-кьилийрин арада еке кьимет авай.

Ам Халкъдин муаллим тир. Вичин пешедиз вафалу, везифайрив намуслувилелди эгечIзавай пешекар. Аялар адаз гзаф кIандай. Адан уьмуьрдин ва зегьметдихъ рехъ Тереза-дидедин, академик Федорован, Индира Гандидин,

духтур Рошалан уьмуьрдин рекьерихъ галаз гекьигиз жеда.

Ам секин сесиналди, артух гьараяр тийиз, рахадай. Герексуз ихтилатар ерли ийидачир. Адахъ яб акалай вири пагь атIана амуькьдай. Гьамиша «килиг ва чешне кьачу!» лугъуз тикрардай. Аллагьди адаз вири ганвай: хьсан кьилихдилай гатIунна бахтунал кьведалди. Адахъ чешнелу хизанни авай. Уьмуьрдин юлдашдини муаллим яз кIвалахзавай. Абуру санал кьвехвачIехи авуна, уьмуьрдин шегьредал акьудна.

Алааматдин дишегьли, алим, общественно-политический деятель, РД-дин Халкъдин Собранидин депутатрин кьвед лагъай созывдин депутат, СССР-дин халкъдин муаллим 2003-йисан июндин вацра гьамишалугъ яз чавай кьакъатна.

Вичин зегьметралди ада чаз гьализ тежедай гьич са месълани авачирди тестикьарна. У. Муртузалиевади чаз гьар са карда чешне кьалурдай. Адалай вичелай кьулухъ акьалтзавай несилар, Дагъустан патал еке ирс таз алакьна.

Ада арадал гъайи республикадин яшайишдинни зегьметдин адаптациядин ва профориентациядин Центр кьенин юкьуз адан тIварцихъ гала. Центрадин кьилени У. Мегьамедовнадин сухтайрикай ва терефдаррикай сад хьайи Дагир Изамудинович Исламудинов акьвазнава. Вичин муаллимдилай чешне кьачуна, ада Умукусум Мегьамедовнадин рехъ баркаллувилелди давамарзава, цийи мурадриз экуь дунья кьалурзава, экуь гележегдихъ камар кьачузва.

«Уьмуьрда, обществада кьиле физвай гьерекатриз Ума Мегьамедовнади дуьм-дуьз кьимет гудай. Чун гьамиша и кардал гьейран жедай. Ам зегьметдин чархачи яз, гьамиша кIвенIквечи жергейра авай инсан тир», -рикIел хкизва гзаф йисарина зегьмет чIугвазвай Т.Д.Набиевади.

Ш.Д.Муртузова хиве кьазвайвал, чпин чирвилерин, тежрибадин, алахьунрин, зегьметдин куьмекдалди чIехи куклушар муьтлуьгьарзавай инсанрин кьадар са акьван гзаф туш. Ахьтинбурун жергейра Ума Мегьамедовнани авай.

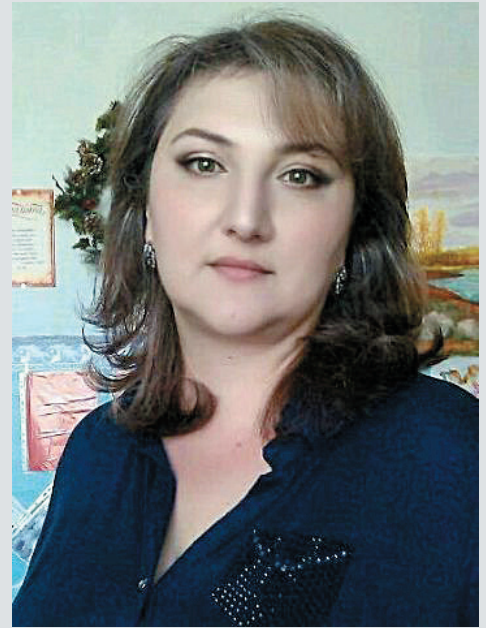
У. Муртузалиевадин сухта хьайи ва гуьгьуьнлай адахъ галаз санал кIвалахай М.Ч.Хайбулаевади кьейдзава: «Зун паталди Ума Мегьамедовна дидени тир, вахни тир, душни. За жуван далудихъ арха, даях галайди гьиссзавай. Ада заз яшамш жез ва кIвалахиз чирна. Кьисметди заз адахъ галаз таниш жедай мумкинвал гунал за дамахзава».

Центрада алай вахтунда кIвалахзавайбуру Умукусум Мегьамедовнадин экуь кьаматдиз гьуьрметзава. Ина вичин патав гьич садрани таза цуькверкими тежезвай мемориалдин кьулава. Центрадихъ коллективдин мурад и идара авай куьче Умукусум Мегьамедовна Муртузалиевадин тIварцихъ язгун я. И мураддиз экуь дунья аквадайдак чна еке умудар кутазва. ГьикI лагъайтIа, Умукусум Мегьамедовнади гьакьикъатдани Дагьларин уьлкведин тарихда кьетIен ва экуь гел тунва.

Диляра Гъайдаровадихъ галаз таниш хъайила, зун бажарагъ авай инсанди вич вири рекъера бажарагълуди яз къалурдайда хъ нубатдин сеферда инанмиш хъана.

Диляради вичин умуър мектебдихъ галаз алакълу авуна. Саки къанни вад йисалай артух девирда ада чешнелудаказ муаллимдин везифаяр киле тухузва. Ам кар алакълдай дишегъли я. Гъларалди нехишар атлуни, цвалар цуни, жуъреба-жуъре затлар хруни ва маса машгълатри неинки адан рикл аладарзава, гълкни хийирни гузва. Мадни башкъа, Диляра писателни я. Адан къелемдикай муъгълуббатдикай, умуърдикай, инсанрин алакълайрикай кхъенвай повестарни романар хкатнава. Абуру цлудралди клелдайбурун риклера несиъатринни чирвилерин гелер тазва. Ада муъгълуббатдикай теснифнавай хейлин эсерар дагъви дишегълйири хушдиз клелзава. Чапдай акълатнавай ктабар ва Интернет себеб яз, маса регионрин, уълквейрин агълйиризни абур клелдай мумкинвал хъанва.

ЭЛЬМИРА ИБРАГЪИМОВА

Бахтлу инсандин нурлу рекъер

Тьикъван тажуб жедай карятлани, яратмишун - ялгълуз ва умуърда бахтсуз хъанвай инсанрин машгълат яз гълсабзавайбуруни ава. Ихътин фикирдал алайбуру акл лугълузва хъи, гуя яратмишдай касдихъ гзаф вахт ва серф тавунвай къуватар, гълссер жеда. Дилярадихъ галаз муъкувай таниш хъайила, за винидихъ къейднавай хътин «къундарма» ми хъиз инкарна. Диляра вири рекъерай эфзелди я: ам вафалу умуърдин юлдаш ва къве велетдин къайгълудар диде я. Кълвалахунихъ галаз сад хъиз, ада хизандизни къетлен фикир гузва. Халис дагъви дишегълйиди хъиз, аялриз тербия гунилай, кълвалин-къан дердияр киле тухунилай гълйири, и дишегълйиди хизандин къул гълмиша чимиди, берекатлуди яз хуъзва. Ам вичин умуърдин юлдашдин сивиз килигдай, сабурулу дишегълйи я, гълч са чълвузни ада итимдин гафунал вичин гаф эцигнач. Диляра вилегъ, кар алакълдай, вичин хъуси фикир авай, рикле къаст авай инсан яз чизвайбуру и кардал гълйиранни жезва. Ихътинбуруз ада сивел мили хъвер алаз лугълузва: «Мумкин я, зун къуватлуди, муътлуъгълариз тежедайди, гайи гафуниз вафалуди я жеди. Жуваз хас и ерияр завай вирина къалуриз жеда, анжа хизанда - ваъ».

Аял чълван йисара гълар са инсандин къилих гълхътинди жедатла, гълм

къалурда. Гълвилай за Дилярадин аял вахтар гълхътинбуру тиртла, гъл и месъладиз иллаки фикир гана.

Дуъз лагълйтла, адан аял вахтарин бязи легъзеяр заз Дилярадин «Марфадилай къулухъ – яргълуруш» роман клелайлани акунай. А эсерда къилин игит руша бахтуникай ийизвай веревирдери гълсатда зи рикл муътлуъгъларнай: «Бахтлувал – им жуван кълвал, адан гълар са пилл клан хъун я: дидедин къапар, бубадин ктабар, бадедин афарар, чълехи бубадин айнаяр, чилел чкланвай аялрин нинияр, даклардал алай мулдин цуъквер – вири, вири клан хъун я. Бахтлувал – им марф къвазвай йифиз чими яргъландик экечлна, гълкл дидеди ваз манияр лугълузвайтла, бубади ви винел, мекъи тахълуй лугълуз, яргълан хъивегълзавайтла, гъл и легъзеяр риклел хкун я...»

Диляра Южно-Сухокумскда чълехи хълйиди я. Адан диде-буба хизан тешкилай сифте йисара и шегълердиз куъч хъанай, гуъгълунлай гълана амукъни авунай.

Диляради гълмиша вичин диде-бубадал дамахзава. Абуру кар алакълдай, къени, гълуърметлу, зегълметкеш инсанар тир.

- Зунни вах патал дидени буба – са зурба, ислягълва къени дуънья хъиз тир, - къланвилелди лугълузва Диляради.

Адан рагълметлу бубади, Алидар Азизовича, саки къанни цлуъкбуд йи-

салай артух буругълар эгълундай рабочийрин бригадир яз кълвалахълйиди я. Ам неинки гълкъисагъл зегълмет члугунай хейлин шабагълриз лайхлу хъанвай зегълметдин ветеран тир. Алидар Азизович гълклни дяведин ветеранни тир. Ада Венгрияда киле фейи дяведин гълрекатра иштиракнай. Южно-Сухокумскдин музейда рагълметлу Алидар Азизовича бахшнавай экспозиция ава. Ихътинди муъкълара адан хълйиди тир Хив райондани пайда жеда.

Дилярадин диде – Раяханум Гължихановна - шукур хълурай Аллагълдиз, сагъл-саламат я. Са къадар яшар хъанватлани, ам зегълметдивай къерех жезвач. Рушариз чпин диде я великълдай, я гила садрани ял ягълыз акурди туш.

Дидеди аял чълвалай вичин къве рушазни неинки кълвалин-къан дердияр киле тухуз, гълклни гълларикай нехишар храз, парталар цваз, гуълуълтар, гълатта халичаярни храз чирна. Диляради вичин садлагълйи булушка 3-классда клелзавайла, цванай. Вични дидедин куъмек галачиз, текдиз. Эвел дидедиз вичин ихътияр авачиз перем цванвай рушаз гълара-эверийиз кланзавай, амма ада арадал гъланвай затлуниз дикълетдивди килигайла, тарифар авунай.

Дидеди рушар гълклни клелунрал рикл алазни чълехи авуна. Ктабрин къитвал авай йисара Диляра дидедихъ галаз ктаб маса къачун патал сятларди ктабрин туъквенра нубат

влив хуыз акъваздай. Гуьгъуьнлай руша абур еке гъевесдивди келзавай, эсеррин игитрихъ галаз шадвални пашманвал пайзавай.

Диляради рикел хкизвайвал, адан аял вахтар тек са ктабар келиз акъатнач. Адаз пионеррин дестейрик кваз цун патав экуьнин сегьер къаршиламишдай, дагъларизни тамариз сиягъатриз фидай мумкинвилерни хъайиди я.

«Зун гъевечли шегьердин инсан я, - лугъузва Диляради. – Машинрин ванер, члехи шегьерра жедай гъулгъула заз хуш туш. Заз текдиз ялгъуз чкайра сейр ийиз, аял члавалай жуваз таниш инсанрихъ галаз рахаз, дуьзен ерийрин михи гъавадал нефес къачуз клада...»

Хейлин рушари хъиз, Дилярадини, гъеле мектебда амаз, духтурвилин пешедикай фикирзавай. Идахъ галаз сад хъиз, адан рикел муаллимдин пешедални гзаф алай. Мектебда келзавай эхиримжи йисуз ам вичин уьмуьр муаллимдин пешедихъ галаз алакьалу ийидай кьетли фикирдал атана.

Диляра Буденовскда авай члехи классра урус члалан тарсар тухудай ихтирар авай сифтегъан классрин муаллимар гъазурзавай педагогвилин училищедик экечна. Къе ада училищеда келай йисар, вичиз неинки чирвилер гайи, гъаклни уьмуьрдин писни – хъсан, укълуь-цуру чирай муаллимар ада хушвилелди рикел хкизва. Иллаки хушдив ам литературадин тарсар гайи Лудзиш Юлия Анастасовна дикай рахазва:

- Зи уьмуьрда и дигегълиди важиблу роль кьугъвана, - суьгъбетзава Диляради. – Дидеди келиз чирна, Юлия Анастасовнади лагайтла заз литература кланарна, келай гъар са зат катлуз, адакай жуван веревирдер лугъуз вердишарна. Ада завай гзаф истемишдай. Яраб икел вучиз ятла лугъуз, зун гъамиша фикиррик жедай. Идалай гъейри, за хъсандиз келни ийизвай. Гуьгъуьнлай, жувакай муаллим хъайила, зун и кардин метлебдин гъавурда акбуна: алакьунар авай, рикел алай суктайривай гъар са муаллимди истемишни гзаф ийида эхир!

Чи дестеда 36 касди келзавай. Тек са зун квачиз, амайбур вири урусар тир. Юлия Анастасовнади заз мукъвал-мукъвал лугъудай: «Вуна аялриз абуруз хайиди тушир члалан тарсар гудайвилей, ви хиве еке жавабдарвал гъатзава. Вуна, халис муаллимди хъиз, милли мектебра келзавай аялар члехи урус члалални литературадал ашукъарна кланда...».

Училище акъалтларна хейлин йисар арадай фейила, за адаз жуван ктаб багъишна. А члавуз адавай вилин накъвар хуыз хъаначир ва дама хдивдикел лагъанай: «Заз вахъ адетдинди тушир бажарагъ, алакьунаравай дичизвай...».

Педучилище акъалтларай Диляра хайи мектебда квалалахал акъвазна. Са йис арадай фейила, ам заочний даказ пединститутдик экечел хъууна. Мад къве йисалай ам яхулви Омари Гъа-

жирамазановаз гъуьлуьз фена. Вичин уьмуьрдин юлдаш дикай, адан хизан дикай, вичин аламатдин къаридикай Диляради хушдиз суьгъбетзава:

- За жувал Омари хътин инсан гъалтунай къисметдиз сагърай лугъузва, - хиве къазва ада. – Аферин Омаридин диде-бубадиз! Абуруз хъсан, гъурметлу, виклегъ, каралакъдай инсан члехи авуна. Уьмуьрда зун агакънавай дережайрихъ са еке лайихлувал ава, амни-итимдин лайихлувала. Омари дигъич садрани заз манивал ганач, акси яз, гъар са карда зи тереф хвена. Ам зи яратмишунар келай сад лагъай касни я. Омари неинки вичихъ галаз санал сирер пайиз жедай, ихтибарлу, вафалу уьмуьрдин юлдаш, гъаклни вижевай бубани я. Гъелбетда, чи уьмуьрдин гъар са легъзе бахтарив ацлайди хъанач. Хейлин маса хизанри хъиз, чнани гзаф татугайвилериз дурум гана. Гъатта чун эвлениш жедайлани, гъар жуьредин

- Зани ваха са кар лап фад къатлана: эгер инсан сагъ-саламат ятла, вири адан гъиле ава. Са затли тийиз, къисметдин патай савкъатар гъузетиз ацукъна виже къведач. Жув ва жуван хизан недай-хъвадай суьрсетдал таъминарун патал инсанди квалалхна кланда. Эгер адахъ вичин мукъва-къилиризни куьмекар гудай ниятар аватла, мадни гзаф квалалхун лазим я. Зегъметди са касни виляй вегъейди туш, - лугъузва Диляради.

миллетрин векилар я лугъуз, диде-бубайрини тимил-шимил наразивилер авунай. Шукур хъурай Алла гъдиз, я зун гъалат хъанач, я Омари. Зи къарини камаллу ва гзаф къени дигегъли я. Чун чи гъавурда гъамиша акъазва.

Члехи классра квалалахал адалай къулухъ, Диляра сифтегъан классра тарсар гуз гатлуна. Ада хиве къазвайвал, гъевечлибуруз тарсар гуз итижлу я.

- Зун мектебда квалалахзавай ва гъа са вахтунда муаллимдин пешедиз туьгметар ийизвай, мектеб акъулдиз

къерибур авай квалалихъ галаз гекъигъзавай инсанрал тажубъ, - суьгъбетзава Диляради. – Заз жуван пеше къадарсуз кланда. Мектебди, тарсара бицлекри гузвай суалри, абуруз ийизвай ихтилатри зи гуьгъуьлар шадарзава, зак руьгъ кутазава. Мектебдиз атайла, зи рикелай вири такланвилер алатзава.

Диляра къилин категория авай муаллим я. Ада хейлин йисара члехи классра урус члаланни литературадин тарсар гана. Адан гъилик келай гзафбурукай медалистарни хъана. Сифтегъан классра квалалахиз гатлунаила, тежрибалу муаллимдин уьмуьрда цийи девир алуькна.

- Чна вад юкьуз квалалахзава. Гъяд йикъара зун бицлекрихъ сугъул жезни агакъзава. Зи ислен югъ абур са-сад къужахламишунаилай гатлуна! Гъикел абур клан жедач къван? Гъакъван назикбур, ширинбур, михьибур... Зун жезмай къван абуруз гъарай-эвер тийиз алахъзава. Гъатта тахсиркар тирлани, за абуруз хъуьтуьлдаказ «мад икел мийир» лугъузва. Тахъайтла кефи амукъзава, шехъиз гатлуназа...

За Дилярадивай гъикел ам хизандин дердияр тамамарунихъ галаз сад хъиз, чешнеллу даказ квалалахизни агакъзаватла, жузуна.

- Са вахтара хейлин муаллимар, еке пулар къведай квалалахрин суракъда аваз, мектебдивай яргъа хъанвай. Завай лагайтла жуван уьмуьр мектеб галачиз гъич фикирдизни гъиз хъанач. Зи уьмуьрдин юлдаш юрист я, ам датлана хизан лазим тир вири затларалди таъминариз алахъзава. Зи фикирдалди, инсанди тек са къенин йикъакай фикирна виже къведач. Ада къемаз пакагъан

юкьуз гъазурвал акун чарасуз я. Зани гележегдин уьмуьрдикай, аялриз образование гуникай фикирзава. Гъавилей зун гъаларалди нехишар ягъунал, перемар цунал, гуьлуьтар хрунал машгул хъана. Зи безекар хуш хъайибурни хъана. Нетижда муьштериярни акъатна. Захъ исятдани гзаф заказар ава.

...Чеб къенин юкьуз агакънавай дережайрал рази тушир инсан тимил авач. Абуруз гъамиша чпин къуватар цийи крара ахтармишдай гъевес жеда. Дилярани ихътинбурукай я.

«Новое дело» газетдай «Молодежь Дагестана» ва «Новое дело» газетри, «Сириус» Турагенстводи муьгъуббатдикай кхъенвай виридалайни хъсан эсер патал тешкилнавай конкурс акурла, Диляра ана иштиракдай фикирдал атана. Гъалибвилик ада умудар кутунвачир, гьикI лагъайтIа ада ихътин конкурса идалай вилик иштиракнавачир. Са къадар вахт арадай фейила, адаз «Молодежь Дагестана» газетдин къилин редактор, рагъметлу Гъажи Абашилова зенгна ва конкурсдин гъалибчияр тебрикзавай мярекатдиз атун теклифна. И вакъиади Дилярадин уьмуьрда цийи девирдин рак ачухна, ам яратмишунрив рикIвай эгечIна. Ада вичин яратмишунар «Платан», «Прибой» газетра чапзавай. КIелзавайбуру Дилярадин къелемдин бегъерареке ашкъидивди гуьзетзавай. Абуруз писателдин игитрин къисметар итижлу тир.

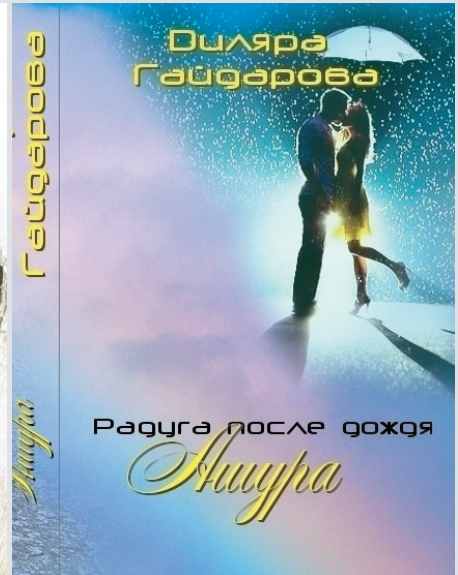
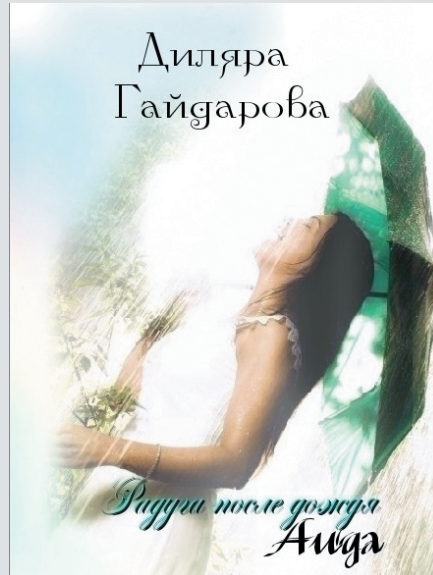
Гуьгъуьнлай Диляради «Эпоха» издательстводин КIвали малумарнавай «Гений» конкурсда иштиракна. Конкурсдиз рекъе тунвай эсерриз Интернетдай сесерни гузвай ва машгъур писателар, журналистар квай жюриди к-къиметни. Интернетдай сесер гунин

- Бязибуру чирвилер ва тербия гунин КIвалах Клевивал галагиз кыле тухуз жедач лугъузва. И жигъетдай зи фикир масад я, - лугъузва Диляради. - Муаллимди вичин гъар са гъерекат гъаларихъ галаз къадайвал, гъар са сухтадин кылих фикирда къуна, тешиклун лазим я. Эгер муаллимдиз вичин зегъметди бегъер гъана КIанзаватIа, ам КIвалахдив рикI гъаз, КIанвилелди эгечIайтIа хъсан я. Ихътин тегъерди, са шакни алачиз, гъич са карни чIурдач.

нетижада Диляради гъалибвал къазанмишна, амма жюридин нетижар себеб яз, ам гъалибвиликай магърум хъанай.

2009-йисуз Диляради вичин сад лагъай «Зул алукуьайла» тIвар алай ктаб чапдай акъудна. 2013-йисуз къвед лагъай «Вири цийи кыилелай гапIуна» ктабдизни экуь дуьнья акуна. Адахъ мад чапдай акъуддай гзаф эсерар ава. Мукъвара Дилярадив адак шадвал кутур хабар агакъна: Россиядин 700 агъзур экземпляр тираж авай «Моя семья» газетдиз адан гыкаяяр хуш хъанва. Газетдин редакцияди Дагъустандай тир писателдиз чпихъ галаз алакъаяр хуьн теклифнава.

Диляради Интернетдай вичин эсерар кIелзавайбурузни къетIен фикир гузва: адан яратмишунрал ашукъ гзафбуру адан тIварцихъ хуш келимаяр агакъарзава, автордин ктабар заказзава. Диляра абуруз виридаз жавабар гуз агакъзава.

Мукъвара Диляради вичихъ манйриз гъава теснифдай бажарагъ авайдини раиж авуна.

- Адет яз, за шиирар туькIуьрзава. Музыка тек-бир дуьшуьшра кхъенай. «Прибой» газетдихъ галаз алакъада авай йисара зун машгъур манидар Гуьлдесте Мурадовадин продюсер Хадижа Исламовадихъ галаз таниш хъана. Абуруз «КIандач» тIвар алай

хъайила, вахъ хизандиз фикир гудай вахт амуькъазавани?» - хабар къуна за адавай.

- Гъелбетда. Хизан зун паталди сад лагъай чкадал ала. Авайвал лагъайтIа, вири крар тамамариз четин жезва. ЯтIани зун агакъзава. Зи руша – Рукъията алай вахтунда Буденовскда медицинадин колледжда кIелзава. Адахъ медакадемиядиз гъахъдай муррад ава. Рамазан гъеле мектебда ама. Адахъ, вичин буба хъиз, юрист жедай ниятар ава.

Зун галат жезвач, вучиз лагъайтIа за са КIвалах маса КIвалахдал эвеззава. И карди заз къуватар, ашкъи гузва. Мисал яз, сухтайрин дафтарар ахтармишайдалай къулухъ, КIвалин-къан дердияр тамамарзава, хразва, цвазва. Гуьгъуьнлай гыкаяяр, шиирар, манияр кхъизва...

Са кар заз къетIендиз къейд ийиз кIанзава: заз вахт гзаф багъа я, гъавилай адав зун къадирлудаказ эгечIзава. Мисал яз, КIвалин патав сятералди скамейкадал ацукъзавач, бязибур хъиз, рахунар авун патал къуншийрин патав физвач. Куьрелди, вахт гьикI файдасуз серфзавач. Гъар са декъикъадикай менфят хкудиз чалишмиш жезва. Островскийдин «Гъулдан гьикI лигим хъана» романдай ихътин цIарар мукъвал-мукъвал зи рикIел хкъезва: «Уьмуьр а къайдада куьчуьрмишна кIанда хьи, яшамиш хъанвай йисариз кихлигайла, рикIиз тIар тежедайвал...». Зазни жуван уьмуьр гъа и къайдада кыле тухуз кIанзава. Менфятлудаказ, чешне-лудаказ, баркаллувилелди. И кар залай алакъайдахъ зун кIевелай инанмиш я.

зи мани хуш хъана ва ам маса къачуна. Идалай къулухъ манияр кIанз зи патав гзафбур атана. Ислам Рамазанова зи «МуьтIуьгъ тежерди» тIвар алай мани тамамарна. Ам «Прибой» къаналдай къалурзавай манийрин арада кIенкIвечи жергейра гъатна. Адан стха Руслан Рамазанова за теснифай «Муьгъуббатдин атир» мани лугъузва. Манидар Лейла Сурхаевади завай къве мани – «Эвермир» ва «Аридеверчи» маса къачуна. Зи цийи манийрикай сад «Заз вун кIанда» мукъвара Шамсудин Багатаева лагъана. Алай вахтунда за Москвадай тир манидар Витодихъ галаз КIвалахзава. Ам бажарагълу артист я. Зани ада аранжировщик тир Ислам Агъмедовахъ галаз санал алай вахтунда Кавказдин жегъилрин рикI алай манидиз элкъвенвай «Бомбита» композиция арадал гъана.

Зун Дилярадин алакъунрал гъейран хъана. «Икъван крарал машгъул

Шаир риклел хкуналди, буба риклел хкуналди...

Шаир Юсуп Хаппалаев. Хъсанвилин, гъахълувилин идеалрихъ инанмиш хъайи, вичин яратмишунра жуърэтлувилин ва намусдин къуват сифте чкадал эцигай, дагъларин гуърчегвиликай ва дагъвийрин руьгъдин михъвиликай... кхъей Дагъустандин Халкъдин шаир.

*«Балхарви-устлар кардал рази я,
Четин гьалара авунвай гичин.
Анжах и гичин ацун лазим я,
Къайи булахдин цив гьакъван ширин.
РикI къаб я, канвай
Цалди мидаим.
Рагъул гьиссдин са стлални
Ана хуьн кутугнавач».*

Юсуп Хаппалаев – буба. Къайгъудар, клевивалдай, гъахълу, клани, мергъяматлу... Ам садрани вич вилик кутаз, идаз-адаз къалуриз алахънач. Руьгъдин зайифвал ада хиве къунач, вичелай алакьдай хъсанвални ийидай, мергъяматлувални. Эвездай са затни тлалабдачир.

Аялмаз етим хъайи ада неинки са чаз – вичин аялриз – бубавална... Ам вичин уьмуьрдин юлдашдин стхайрин ва вахарин бубани тир. Ада мукъва-къилийрин алакьайриз еке къимет гудай, адаз дуствал къаз ва хуьз чидай. Ам акьалтIай намуслу, рикI члехи, михъи инсан тир. Вичик квай къван вири хъсан ерияр ада чакни кутуна...

Бубадиз гзаф крар акуна, ада гзаф крар эхна. Ам садрани садалайни аслу хъанач. Гьи макъамда хъайитлани, ам бедбахтвилиз аватай гьар садаз куьмек гуз гъазур тир. Литературада сифте камар вегъезвайбурузни ада меслятар гудай, гъил яргъи ийидай. Адалвичин уьмуьрдин рекъелгъар жуьредин инсанар гьалтна. Амма Юсуп Рамазанович «чарадан ваъ, вичин кьилелди» яшамин жезвай...

Шаир, гьикаятчи, журналист, таржумачи... Мадни: къавал, балугъчи, гъуьрчехъан, сиягъатчи... Халкъдин юкъвай акъатай инсан ва халкъ патал кхъей, халкъ патал яшамин хъайи кас. Ам зи буба – Дагъустандин Халкъдин шаир Юсуп Рамазанович Хаппалаев я.

АЖА АБДУРАГЪМАНОВА,
«Дагъустандин дишегъли»
журналдин жавабдар секретарь

Лув гудайла лекърез рагъ хьиз, Заз хайи Кавказ герек я.

ШАИР

Шаир ятIа пайгъамбар,
Квадар тийир вичин рехъ,
Аваз чIехи ихтибар,
Гуда ада чилиз экв.

Гъахъняй я жед, вахтарин
Вилик шаир гъакъисагъ
Рагъ хьиз жеда хуш куькIуьн,
Вичиз ухшар жеда рагъ.

Са кар жедач гъич чуьнуьх:
Рагарни кваз лап къакъан
Акатда цифед кIаник,
Рагъни кIевда мерд гъакъван.

Амма шаир, яз векил,
Чи инсанрин алай рикI,
Экв гуз жеда-нур къизил,
МичIер ийиз терг-терик.

Адахъ жеда жегът, къуват,
Ред ийидай шер-гъибет.
Адахъ жеда гъакъикъат-
Куьтягъ тежер муьгъуьббат.

Къисмет тушни им бахтлу-
Са нин ятIа чIалар туьнт,
Чехирдилаь яз дадлу,
Чи рикIера рахаз, хуьн.

Гъевесдин туьнт алаз шивцел,
ЦIарар сифте кхъейла,
КIандай заз хуьн сифте цIарцIел,
Шаир яз жуьв куькIвейла.

Вахтунни заз гана акъул:
Хъайид я мад шаирар:
Садбур ерли хъанач къабул.
Муд жез цIийи магъирар.

Хъанач закай чIаларбан муд,
Машгъурвилихъ калтугнач.
Халкъдин шаир я зун умун,
Дердер халкъдин алтугна.

На къацу мах вахце зав, гъуьл,
Ана цуьквер ачух жеда.
Дагълар, куьне яхъ зи гуьгъуьл,
Живер мадни артух жеда.

Гъуьлни, дагъни, це заз къуват,
Мани лугъуз кIанзава заз,
Квадардайвал гъам-хажалат,
Хифетриз уфтанзава за.

Бишидазни къведайвал ван,
Буьркъуьдазни хквервал экв,
Акъвазариз тIални тIурфан,
Ачухариз бахтуниз рехъ...

БУБАДИН МУРАДАР

Камалэгъли бубайри
жегъилриз чпин,
Хуьн паталди кIвале бахт,
къенивал секин,
Лугъудай хьи, хуьрай
халисан къегъал,
Гуььрметрайни девлетрай
ацIудайвал кIвал.

Мукъвабурун гафарни жедай сад,
ачух,

Михьи рикIяй къевезвайбур,
гуьгъуьл ийир тух:

ЧIехи жезва веледар-
къайгъуяр чIехи,
Къуй пашманвал тагъурай гъич
абурун рекьи.

Хтул, захъни ава къе ваз
ийир алхиш,

Зи нубат я, захъни гаф ава –
зи багъиш:

Вазни ва гъакI несилриз,
хквезмай чилел,
КIанзава заз жуьв хъана
камалдин къеле.

Вун дуьньядиз атайла,
къилеллаз гъарай,
Бахтлу хъанай багърияр-
къвахънай гъа къарай!

Ахпа хъанач маса кас,
жедайди гъич ван.
Ви манидин, янатIан ам
кIевиз гъикъван.
Вун фидайла чилелай,
зун жедач патав,
Ясда авай инсанри ацIурда
ви тав.
Амма бахтлу са кас тир,
чIалахъда яхъ зи,
Хайидахъ хьиз шехъайди
инсанар вири.

(Лак чIалай.
Таржумаяр – Мерд Алидин).

ДАГЪВИ

Чарчар жени зарб квачиз
Гадар жезвай къвалалай?
Раг, мягъкемвал галачиз,
Халкъ хъанвайла мусалай?

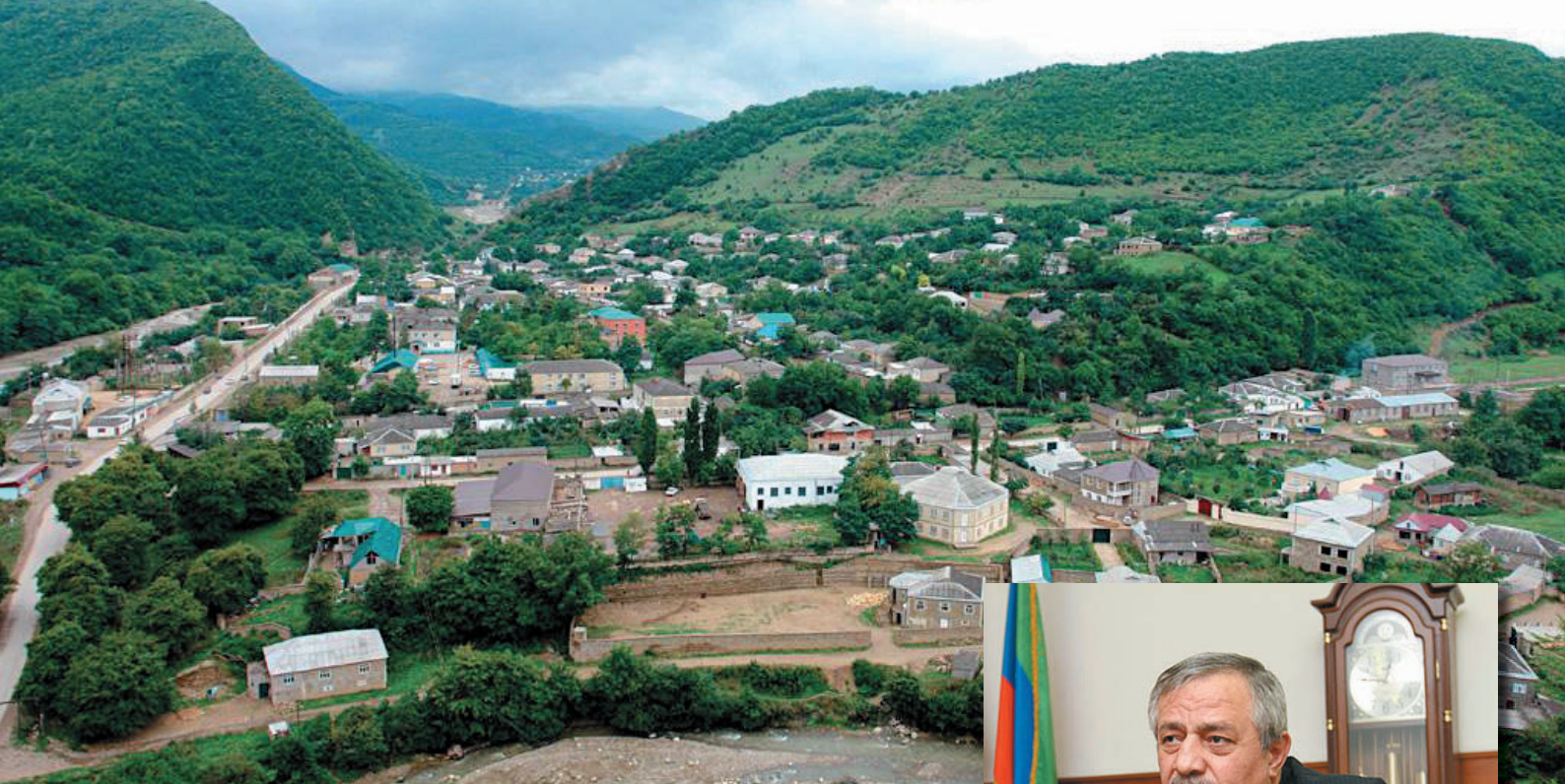
Къакъанвилин наз галаз,
Дагълара чи халкъ ава.
Дере тарни таз галаз,
Генгвал галаз халкънава.

Ам вуч векъ хуьй къацувал
Галачирди? Вуч рагъ я,
Галачирди жанлувал?
Нур, экв аваз вил сагъ я.

Зун дагъви я, дагъларин
ТIебиат зи тIебят я.
Устад я лак чIаларин
Къелемни чар сенят я.

Къакъан дагъ туш, адетдин
Дагъдин кIус я, кIал я.
Еке кIам туш, адетдин
КIама авай стIал я.

Зун ярх жеда шегъреда
Рехъ цIалцIамда са къван яз –
Халкъ къекъуьрай уьлкведа
Карни гъисни къакъан яз.

Дагъларин уьлкведин гьар са пипл акван гуьрчег я хьи, килигуналди тух жедач. Табасаран райондиз физвай рекье зунни захъ галаз санал кваллахзавай юлдаш чкадин гуьзелвилини есирда гьатнавай. Живеди кьунвай дагъларин куклушар тебиатди члугунвай суьретар хьиз аквазвай. Дагъларин кьужахра, яйлахрани дереюра эклия хьанвай хуьрери, квалери и макан мадни члагуззавай.

УЪМУЪР ВИЧ – МУАЛЛИМ Я

АЙШАТ ТАЖУДИНОВА

Гьа икI чун Хучнидив агакьна. Чкадин агьалийри чаз ирид стхадинни са вахан кьеледикай, Хучнидин машгьур чарчардикай, Кужник хуьре тебиатди арадал гьанвай муькьубкай, Дуьрк тIвар алай магьарадикай, динеглийри ибадат ийизвай пак чкайрикай итижлу суьгьбетар авуна. Чпин рахунра абуру вири дуьньядиз машгьур хьанвай Табасарандин устадри хранвай гамарни халичаяр кьетлендиз кьейд ийизвай.

Райондин администрациядин дарамат Хучнидин юкьвал ала. Кьуд пад элкьвена тарар, кулкусар цана, кьацу авунва. Ина вири кьайдадик квайди гьасятда чир жезва. И юкьуз райондин кьил Алаудин Несретдинович Мирзабалаева чкадин агьалияр кьабулзавай. Гегьенш кабинетда жуьреба-жуьре месэляяр, кьайгьуяр авай инсанри нубат вилив хуьзвай. А. Мирзабалаева агьалияр кьабулна куьтгьадалди занни захъ галаз кваллахзавай юлдашди хуьре

сиягьат авуна. Чи фикир желб авур крарикай сад ам тир хьи, райондин центрдин куьчегар инсанрив ацланвай. Мугьманрал рикI алай хучнивийри чаз квалериз теклифзавай. Абуру хушдиз чи суалриз жавабар гузвай, хуьруьн кьайгьуйрикай, районда авай гьаларикай чпин фикирар лугуззавай.

- Куьне гьикI фикирнай, - лугузза Алаудин Несретдиновича, - алай вахтунда хуьруьн агьалияр шегьерэгьлияр хьиз яшамеш жезва. - Гьукумди абурун яшайиш кьулайди хьун патал кваллахдай, ялядай шартIар тешкилна кIанда. Гьавилай райондин руководстводин вилик акьвазнавай кьилин месэла чкадин инфраструктура еримлу авуня. Эгер рекьер аватIа – хуьрера яшайишни кьулайди жеда, аватIа – дегишвилер кIандайвал киле физвач лагьай чIал я.

Чаз райондин экономикадин кьилин хел гьим ятIа чириз кIан хьана.

- Малдарвални багьманчивал, - давамарзава суьгьбет райондин кьилин

ли. – Шей гьасилзавай кьилин кьуват лагьайтIа хуси майишатар я. Хуьруьн майишатдин суьрсетдин уртах паюнай 42,1 процент – багьманчивилин, 57,9 процент – малдарвилинди я.

Табасарандин машгьур гамарин карханаяр гьихьтин гьалда авалагьана хабар кьурла, райондин кьили и хиле гьялна кIанзавай хейлин месэляяр авайди кьейдна.

- Эхиримжи йисара чун хейлин крарикай магьрум хьана, - лугузза ада. - Гьукуматдин карханаяр 90-йисарин эвел кьилера миьхиз тергна, гамар хразвай устIарриз экономикадин жигьетдай азадвал гана. Вуч арадал атана? Мисал яз, «Табасаран» тIвар алай хуси тешкилатдихь вичин инвалютный счет ава. Адан куьмекдалди тешкилатди продукция маса гунин месэляяр гьялзава. Муькуь патахьай лагьайтIа, чи девирда хуси карханайри алишверишдин кьурулушда акьалтIай четин шартIара кIвалахзава. Базарра Туьркиядай, Ирандай,

Азербайжандай гъанвай халичайрин тум-кьил авач. Абурун члехи пай станокрин куьмекдалди хранва, чпини еридин международный стандартриз жавабни гузва.

Къенин юкьуз Табасаранда заказдалди кВалахзавай гамарин 5-6 кархана ава. Республикадин, Россиядин маса регионрин базарра Табасарандин гамар маса гунин карда чкадин карчиди куьмекзава. Ада гьакИни къецепатан уьлквейрайни чи патариз халичаяр гъизва.

А.Мирзабалаева риклел хкизвайвал, уьлкве чклай макъамда гъилин гамарин карханаяр вири дуьньядин базарда садлагъана зайиф хъана. Алай вахтунда и хел лап яваш камаралди арадиз хквезва.

- Чи йикъара муьштерийрин психологияни дегиш хъанва, - давамарзава

Лагъана кИанда, Табасаран районда гзаф аялар авай хизанрин къадар екеди я. Алай вахтунда абурун къадар 300 агакънава. А.Мирзабалаеван гафаралди, гьукуматди ихътин хизанриз куьмекар гунилай гъейри, акъалтзавай несилар сагъламбур яз члехи хъунизни фикир гана кИанда. Чкадал жегъилар милли адетар вилив хвена тербияламишуниз къетлен фикир гузва. Рикле пис ниятар авайбурув жегъилрал чпин къастарни фикирар илитIуниз рехъ гана виже къведач. Чи аялрин гележес бахтлуди хьун чалай гзаф аслу я.

райондин къили. - Гамар кВалин 2-3 йисалай дегишарзавай затIариз элкьвенва. Вилик вахтара лагъайтIа са гамуни асирралди къуллугъзавай. КИвале гъили хранвай гам хьунал гзафбуру дамахзавай. И кар алай вахтунда гамар хразвай устIарририкIелай алудна виже къведач. Дуьз лагъайтIа, акъалтзавай несилар виликдай хъиз зегъметдал рикI алайбур туш. Абур регъятдиз фу жагъидай рекьерин суракъда ава.

Сугъбет ийизвай вахтунда А. Мирзабалаев мектебрал, ясли-бахчайрал, аялрин яратмишунрин кИвалел къетлендиз акъвазна. Малум хъайивал, райондин цIуд мектебда капитальный ремонтар авунва, материально-технический база цIийи хъийизва. Муаллимрин пешекарвал хкажуниз, цIийи мектебар эцигуниз, ясли-бахчайрин къадар артухаруниз къилин фикир гузва. Алай вахтунда Табасаран райондин ясли-бахчайра вири аялриз чкаяр бес жезвач. А.Мирзабалаеван гафаралди, образованидин хел жегъил пешекарралди таъминарунихъни еке метлебава.

- Образованидин цIийи стандартар уьмуьрдиз кечирмишуни цIийи чирвилер, теклифар, кар алакьдай менеджерар истеммишзава. Педагогикадиз ахъгинбур атуни алай аямдин школьникар тербияламишунин кардизни, са шакни алачиз, таъсирда.

Чна райондин къиливай администрацияда дишегълийри кВалахзава тIа жузуна.

- Чаз зи командадик квайбурун къуьнерал алай залан пар дишегълийрин назик къуьнерал аватна кIанзавач, - зарафатарзава А.Мирзабалаева. - Амма им администрацияда дишегълийри ерли кВалахзавач лагъай чIал туш. Информациядин отделда, бухгалтерияда кар алакьдай, чпин везифайрив намуслувилелди эгечIзавай дишегълийри кВалахзава.

Чна къатIайвал, Алавудин Несретдиновича кадрийрин полтикада цIийивилер твадайла, эвелни-эвел инсанрин къилихдин ерийриз къетлен фикир гузва.

- Хейлин месэлаяр, - лугъузва ада, - гъялиз жеда, эгер ваз инсанри, ватанэгълийри куьмекар гузватIа. -

Виридаз малум я, алай вахтунда республикада экономика, АПК вини дережадиз акъуддай серенжемар вилик кутазва. Им регъят крарикай туш. Хуьруьн майишатдин хел цIийикIа туькIуьр хъувун виридалайни къилин месэлайрикай сад я. Амма райондин вилик эцигнавай тапшуругъ текдиз гъялиз четин жеда. И кардик гъар сада вичин пай кутунилай гзаф затIар аслу я.

Тимил рахадай Алавудин Несретдиновичаз буш, пичИ гафар, тарифар авун кИандач. Ам вичин гафунин иеси я.

- Республикадин Къилин кар алай проектар мукъвалтир девирдатамамарна кIанзавай вири терефар къалурунавай программа я, - кьейдзава ада. - И месэла хъсанери авазтамамарун паталаграрный сектордиз акъуллу, кВалахиз кIандай ксар желбна кIанзава. Алай вахтунда тежрибалу, вичин пешедин гъавурда хъсандиз авай къуллугъчяр лазим я.

Администрациядин къуллугъчийрин персонал цIийи хъийидайла, А.Мирзабалаев гъар са пешекардив мукъаятвилелди эгечIна. Ихътин камаллу къайдади адаз администрациядиз хъсан пешекарар желбдай мумкинвал гана. Табасаран районда дишегълийрин советриз шегъре рекьер кардик кутунва. Райондин къили акъалтзавай несилриз тербия гунин карда дидейри важиблу роль къуьгъвазвайди хъсандиз къатIузва.

Асул гъисабдай, Табасаран район гзаф жегъилар авайди яз гъисабиз жеда. Ина жегъилрин политикани йигин камаралди уьмуьрдиз кечирмишзава. И месэла райондин къили къетлен гуьзчивилик кутунва. Ада кьейдзавайвал, районда жегъилар неинки тамариз фенвай, гъатта ИГИЛ-дин жергейрик экечIнавай дуьшуьшарни винел акъуднава.

- Чна гъар са жегъил уьмуьр патал женг тухузва, - лугъузва ада, - гъикI лагъайтIа чун алай аямда пайда хъанвай тIегъуьндин-мусибатдин гъавурда хъсандиз ава. - ИГИЛ-дин жергейрик 600 дагъустанви экечIун зарафатдин кар туш. И месэла гъам муниципалитетрин, гъамни республикадин дережайра аваз гъалун чарасуз я.

Районда чкадин жегъилрин тешикатрихъ галаз райондин регъберди мукъвал-мукъвал элкъвей столар тешикIзава. И карда дишегълийрин советрини активнийдаказ иштиракзава. Райондин къили гъисабзавайвал, гъар са жегъил гуьзчивилик хъана кIанзава. Неинки са административный къайдайралди, гъакИни мукъвал-мукъвал абурухъ галаз гуьруьшмиш жез, алакъаяр хуьз алахъна кIанда.

- Гъатта Юлекциядилай гуьгъуьнизни хъсан негъаяр къазанмишиз четин я, - давамарзава сугъбет А.Мирзабалаева. - Амма акъалтзавай несилрин психологияда дегишвилер къиле тухуз жезва. Абур общественный метлеб авай кВалахрал желбавунни важиблу я, гъикI лагъайтIа жегъилри, ихътин дуьшуьшра, чпелихтибарзавайди, чпин къуватрихъ агъазвайди гъиссзава. Жегъилар дуьз рекъелай алат тавун паталагъсакъалтривайни, ветеранривайни куьмекгуз жеда. Абуру жегъилрихъ галаз къиле физвай гуьруьшра уьмуьрдай чалайни хъсан чешнеяр гъизва. Авайвал лагъайтIа, жегъилри абурухъ ябни акалзава. Мисал яз, жегъилрикай гзафбуруз дъведа иштиракна, Ватандин аздавал хвейи чпин бубайриз ухшамиш жез кIанзава. Им анжах тебрикиз жедай делил я.

- Табасарандин хуьрер ичИ жезвани? - нубатдин суал гана чна Алавудин Несретдиновичаз.

- Алай вахтунда хейлинбур кIвалер хкажун, мехъерар авунва маса дердияр тамамарун патал кВалахдин суракъдаваз патарал физва, - жаваб гузва ада. - И кардикай, зи фикирдалди, са зарарни авач. Амма гъа са вахтунда кьейд тавуна жедач, бязи жегъилриз элкъвена бубайрин ерийрал хквез кIан жезвач. Райондай, республикадай къецепатаз куьч жезвайда вич учетдилай элязавач, я налогарни гузвач, я зегъметдин алакъаярни хуьзвач. Нетиждада Республика куьч хъанвай

гяр садан патахъай бюджетдин пулар харж авуниз мажбур жезва.

Республикадин муниципалитетар экономикадин жигъетдай гяр жуьредин шартлара ава. И кардихъ галаз алакълал яз, гьукуматдин субсидияр гудай къурулушди гяр са региондин къетленвилер фикирда къуртла хъсан я. Гьа и къайдада гьукуматди къабулзавай гяр са программаларни эгечина кланда.

Чун райондин къилихъ галаз хейлин крарикай рахана: АПК-дикай, цийи фермаяр эцигуникай, багълар кутуникай, узыумлухрин къадар артухаруникай... Инвестицийрин месълани чна фикир тагана тунач. Адет тирвал, эгер инвестор аватла, ам чкадинди жеда.

- Къуй чкадиндини хъурай, - лугъзва А.Мирзабалаева. - Чун регион еримлу авунин кардиз пулдин такъатар чара ийизвай гяр са касди шадарзава. Амма виридаз цийи къайдада кваллахиз кланзавач. Фикир гайила, гъвечли ва юкъван карчивилиз еримлу жедай шартлар тешкилнава: гьукуматди и хилериз пулдин такъатарни ахъайзава. Амма ахтармишунар къиле тухвайла малум жезвайвал, 502 карчидикай учетда авайди анжах 174 я. Яни 328 карчиди къайдайрал амал тавуна кваллахзава. И жигъетдай чна 47 протокол гъазурнавай, бязибур административный жерме ийидай къарар къабулна.

- Вучиз икI жезва? – хабар къуна чна.

- Къилин месэла адакай ибарат я хьи, эхиримжи йисара инсанри законрал амал тавуна кваллахзава, коррупция адетдин гьерекатдиз элкьенва, - къейдзава ада. – Четин хъанва, муштерийрин психология чарасуз дегишарна кланзава. Тахъайтла къиле тухузвай цийивилер чарарал аламукьда. Зи фикирдалди, Табасаран район экономикадин жигъетдай еримлу авунин карда хуьрун майишатди важиблу роль къугъвазва. Гъавилляй за, райондин къил яз, и хилез къетлен фикир гузва.

Алавудин Несретдиновича хиве къурвал, бязи вахтара ам республикадин къурулушрихъ, къилди къачуртла, Мелиорациядин министерстводихъ галаз кваллахдайла, четинвилерал расалмиш жезва. СиртIичрин дерада хуьрун майишатдин метлеб авай чилер дигидай целди таъминарун патал авай къаналар цийикла туькIуьр хувун ва цийи къанал арадал гъун патал проектно-сметный документация аватлани, министерстводин карханади вичин везифаяр къилиз акъудзавач. Алай вахтунда районда дигидай цин кве къанал ава. Чебни саки 20 йисан девирда садрани михьи тавунвай. Бязи суалар РД-дин хуьрун майишатдин министерстводин патазни ава. Дуьз я, эхиримжи вахтара ам вичин везифайрив жавабдарвилелди эгечIиз башламишнава. Амма хейлин месэляяр, къилди къачуртла субсидийрин месэла, гьал тавуна амазма. Ихътин дуьшуьшра са акъван хуш текъведай зенгер, ихтилатар арадиз къевезва.

Тайин са проект туькIуьрдайла, муниципалитетрихъ галаз ам уьмуьрдиз кечирмишунин терефар веревирд авуртла хъсан я. Къилди къачуртла, Алавудин Мирзабалаева икI фикирзава.

- Экономикадин рекъый республика еримлу ийидай министерстводи, инвестициядин программа уьмуьрдиз кечирмишун теклифдайла, и кардиз чара авунвай пулдин такъатарни региондин мумкинвилер гьисаба къуртла хъсан я, - лугъзва ада.

Алавудин Несретдиновича Дарвагърин хуьре 110 чка авай ясли-бахча ачухдайла Табасаран райондиз республикадин Къил Рамазан Абдулатипов атай вахтрикел хкизва. Алай вахтунда районда аялрин поликлиника эцигзава. Гаф кватай чкадал къейд авуна кланда, райондин къилин больницадал вири табасаранвийри дамахзава. И идара алай аямдин вири шартлар вилив хвена тадаракламишнавайди я.

Алавудин Несретдиновича ДГУ акъалтIарна. Зегъметдин рехъ Къурагъ районда кваллахунилай башламишна. Гуьгъуьнлай Дербентда, Огнида жуьреба-жуьре къуллугъар къиле тухвана. Гяр гьина кваллахнатлани, ада вичиз гьуьрметни авторитет къазанмишна. Эвелни-эвел къени къилихдалди. Ада садрани масадан кефи ханач, я вични масадай бейкеф хъанач. Чехи бубайри гайи насигъатар адаз вири уьмуьрда виже къевезвай тарс хъана.

- Зи хизан куьчери хизан я лагъайтла жеда, - лугъзва ада. - Жуьреба-жуьре чкайра кваллахавилляй зун хизанни галаз санай-масаниз куьч хуьниз мажбур хъана. Зани зи уьмуьрдин юлдаш Заремади пуд аялдиз тербия гана. Чехида адвокат яз кваллахзава. Къвед лагъайда Москвада халкъдин майишатдин ва госкъуллугъдин академияда келзава. Чехи дидедин тIвар алай руша – Гъафизата вичин пешедай кваллахзава. Чна абур халис ватанпересар яз тербияламишнава, гъавилляй абуру чаз регъуй жедай са кваллахни ийизвач.

Алавудин Несретдиновича халкъдин къисмет вичин къисметдай гьисабзава. Ам садрани хайи халкъдивай яргъа хъанач, гуя адаз вич са мусъятлани райондин къилиз хкъведайдини чизвай. РД-дин Халкъдин Собранидин депутат тир девирда ада республикадин экономикадин министерстводиз регъбервал гунин теклиф къабулна. «Уьмуьрдин мектеб – виридалайни хъсан муаллим я», - лугъзва ада.

- Чун яшамиз жезвай девирда экономикади ваь, политикади дуньядин жележег гъыззава. Эхъ, чи уьлкведани са акъван регъятзавач. Гьа жергедай яз Дагъустандизни четин я. Ватан хаталувилик къайла, гяр сада вичин къуьн кутуна, халкъдин итижар хвена кланда. Маса къайда дагъустанвийриз кутугнавач, - тестиькярзава Алавудин Несретдиновича.

Урусатдин рушаз Дагъустандикай ватан хъана

АЛВАН РАМАЗАНОВА

Яргъал тир Россиядин шегъеррани хуьрера Чехи хъайи дишегълийри Дагъустандикай чпиз Ватан жедайди, нин халкъарин арада чеб халисан дагъ-виар хъиз гъиссдаиди гъич хиялни авуначир жеди.

Дяведилай гуьгъуьнин йисара савадсуз дагъвийриз урус чӀал чирун патал гзаф урус муаллимар-дишегълийр Дагъустандиз рекъе тунай. Къурагъ райондиз атайбурукай, Аша - Александра Прохоровна сагъ-саламат яз ама.

Лагъана кӀанда, урус муаллимрин зегъмет екеди хъана. Акъалтзавай несилди, дагъустанвийри урус халкъдиз гуьрмет авунин лишан яз, абурун зегъмет рикӀелай алуд тавун патал Махачкъаладин са куьчеда урус дишегълидиз гуьрчег, акурбур гъейран ийизвай гуьмбет эцигнава.

Алай вахтунда Ашарин хуьре яшамиш жезвай, вичин яшар къудкъадалай алатнавай, халис дагъви дишегълидин алукӀун, акун авай Къасумова Александра Прохоровна Ватандин Чехи дяведин, зегъметдин ветеран я.

Вичин уьмуьрдикай суьгъбет авун тӀалабайла, ада, чина сефил хъвер аваз, рикӀел хъиз башламишна.

- Зун Курский областдин Шеино хуьре 1929-йисуз колхозчидин хизанда дидедиз хъайиди я. Чун чи хизанда са стхани къуд вах авай. Гъар сад вичин зегъметдал яшамиш жезвай чи хуьруьз 1941-йисан ноябрдин вацра немсер атана, къвед лагъай юкъуз чи партизанри абур хуьрй ахкъудна. 1941-1943-йисара чи хуьре къызгъин дяве фена. Чи хуьре Яру Армия акъвазнавай. Пуд километридин яргъа немсер авай. Абуру тарар кана, хуьр чукӀурна. Хуьре амаиди анжах килисани мектеб тир. 1942-йисалай 1943-йисалди чун фронтдин цӀарцӀел яшамиш хъана.

Гъар юкъуз чибурунни немсерин арада ягъунар къиле физвай. Дяве куьтягъ хъайидалай къулухъ хер хъанвай аскерар кӀватӀ хъийидай, къейибурун документар, кагъазар кӀватӀна, лазим адресриз рекъе твадай, къейибур кучуддай. Югъ-йиф лугъун тавуна, чна окопар эгъуьндай, блиндажар эцигдай. Прохоровский танкарин женгина чна танкариз акси хандакӀ яна. Гилани гъа хандакӀ авайвал ама.

Са сеферда чаз ва чи аскерриз килисада кино къалурзавай. И кардикай немсериз хабар хъана. Самолетдай бомбаяр вегъез башламишна. Чун, чӀехи пай, катна, тамуз акъатна. Ахпа геж хъиз элкъвена хуьруьз хтана.

Курскдин патав танкарин женг къиле фидайла, чи летчик Грабеца танкарин винелай лувгуз, танкар терг ийидай. Чна, вири аялри: "Грабец атана". «КукӀвара, Грабец!» - лугъуз гъарайиз, шадвалдай.

А вахт гъамиша зи рикӀел хкъведа. Гуьгъуьнлай Грабец къве сеферда Советрин Союздин Игитвили тӀварцӀиз лайхлу хъана. Зи бубади а вахтунда Курскдин патав зегъметдин фронтда окопар атӀузвай. Стхади летчик яз

немсерихъ галаз женг чӀугвазвай. Дяведилай гуьгъуьниз ада хейлин йисара прокурор яз кӀвалахна.

Дяведин йисара чна чи аскерриз чахъ авай эхиримжи недай суьрсетни гудай. Чазни абуру куьмекар гудай. Женг куьтягъ хъайидалай къулухъ, къейи аскеррин пай хуьрек чаз гудай.

1943-йисуз немсерин танкари гъужумайла, чун окопра яшамиш хъана.

Амма 1943-йисан 12-августдиз чи армияди Белгород шегъер азадна. Немсери Харьков галай патахъ къулухъ чӀугуна. Анжах гъа вахтунда чаз хуьруьн майишатдал машгъул хъижедай мумкинвал хъана. Калералди цанар цадай, бомбайрин кӀаник цанар цайи вахтарни хъайиди я. Гъа са вахтунда къейи мейитарни кӀватӀ хъийидай.

1943-йисуз зун 5-классдиз фена. Мектебдиз фидалди сифте цаниз фидай, ахпа мектебда тарсар давамардай. Гъа икӀ дяведин эхирдалди давам хъана.

Чибуру гъалиб хъана лагъай хабар галуькъайла, зунни зи юлдаш руш митингдиз тухудай цуьквер кӀватӀиз тамуз фенай.

1946-йисуз зун Корочанский педучилищедиз гъахъна. И училище акъалтӀарай чун 30 руш просвещенидин Министерстводай Дагъустандиз рекъе туна.

Ашарин хуьруьз атайла, зун хуьруьнвийри хушдаказ къабулна, сифте гзаф четин тир, хуьре туьквен авачир, недай суьрсетар, месер хуьруьнвийри гаӀна. Заз урус чӀал чизвай, лезги чӀалан гъавурда акъвазачир. Йифиз ксун тийиз за сло-вардин куьмеқдалди лезги чӀал чирна. Мектебда лагъайтӀа зав 41 сят гвай. Гъелбетда, еке зегъмет чӀугуна кӀанзавай. Гуьгъуьнлай зани а мектебдин муаллим Къасумов Алиди къисметар сад авуна. Чахъ 7 аял, 21 хтул ва 8 птул хъана.

Алатай йисуз зи уьмуьрдин юлдаш Али рагъметдиз фена. Чун бахтлувилелди 60 йисуз санал яшамиш хъана. Ашарин юкъван мектебда за 40 йисуз зегъмет чӀугуна.

Ватандин Чехи дяведин Гъалибвилин юбилейный медалрин сагъиб, Курско-Орловский Дугадин иштиракчи Къасумова Александрди вичиз халис дагъви дишегълийри хъиз гам храз чирна, хуьруьн майишатдал машгъул жез, вичин хизанни хвена, чӀехи авуна. Ада урусдиз хас тушир, хуьруьн жуьреба-жуьре кӀвалахар къиле тухвана - купӀарни кваз атӀудай!

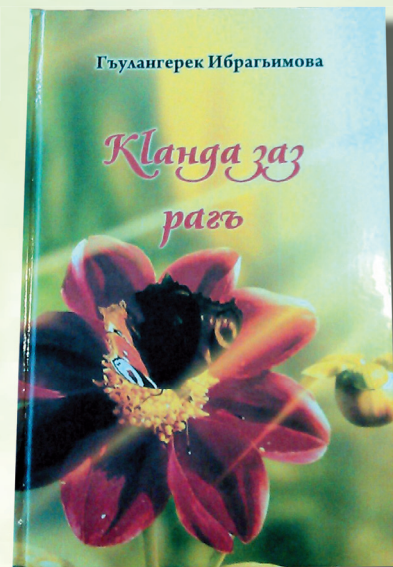
Геждалди ада векъерни вичи язавай. Садани лугъуда-чир, ам яргъал тир Курский областдай тирди. Мектебда, райцентрал хъайи мярекатриз адаз эверзава, ашарвийриз урус чӀалал кӀелиз-кхъиз чирай адан зегъмет хуьруьнвийри рикӀелай алудзавач. Вирида адаз "Шура хала" лугъуз, гуьрметзава.

Шикилда: Къасумова Александра хтулрин ва птулрин юкъва.

ЦИЙИ КТАБ МУБАРАК!

Алатай йисуз «Мавел» чапханади лезгийрин бажарагълу шаир рушан, Гьулангерек Ибрагьимовадин, нубатдин ктаб кIелдайбурув агакьарнава. «КIанда заз» тIвар ганвай и чIагай кIватIалда авторди эхиримэжи йисара теснифнавай эсерар гьатнава. Хейлин йисара лезги чIаланни литературадин муаллим яз кIвалахзавай Гь. Ибрагьимовадин яратмишунар жегьил несилар патални тербия къачудай, уьмуьрдин пис-хъсан чирдай такьатарни я лагьайтIа жеда. Чна и нумрада квез и ктабдай шишар теклифзава, буюр, кIела.

Гьулангерек ИБРАГЬИМОВА: «ЗЕГЬМЕТ ЧIУГВАН ХАЙИ ЛЕЗГИ ВАТАНДА...

ЧАН ИГРАМИ, ХАЙИ ВАТАН

Хуш я риклиз гатфарин чуьл,
ВацIар, дагълар, суьруьйрин гьуьл.
Вун акваз шад жечни гуьгьуьл,
Чан играми хайи Ватан.

Хуш я никлер къуьлер авай,
Цийи багълар цуьквер алай.
Берекатлу чуьллер авай,
Чан играми хайи Ватан.

Асиррин вахъ ава яшар,
Тамар, гьуьлер-багъа къашар.
Лап женнетдиз я вун ушар,
Чан играми хайи Ватан.

Ви эллерин мерд я риклер,
Гьа вун клани бул я гьиссер.
Бахтавар хьуй шегьер-хуьрер,
Чан играми хайи Ватан.

Гьейран жезва атай мугьман,
Гележег хьуй мадни хъсан.
Вун паталди гьайиф туш чан,
Зи Россия-зи Дагъустан!

КИАНДА ВУН РИКЛИЗ, ЧАН ДЕРБЕНТ ШЕГЬЕР (Дербентдин 2000 йисан юбилейдиз)

Ви гьар са куьче риклиз я зи хуш,
Лекьер я гужлу ви гьар са хва, руш.
Веледдиз диде клани къван тегьер
КIанда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

Гатфарихъ дагъдиз экъечIда цуьк, чIур,
Каспийдин ятар-ракьинал гуз нур.
Виридалай я вун багъа, иер,
КIанда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

Зи азиз шегьер, тарих тир къизил,
Ви къужахда вахт фена зи жегьил.
Вун ачух музей я, надирлу гевгьер,
КIанда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

Буьруьнждин асир ви эвел-бине,
Пуд имандин къеб къунвай лап вине.
Берекатлу хьуй ви кIвалер, бегьер
КIанда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

Дагъдал аскер хьиз, ви Нарын-къеле
Тарихдин шагьид, рагъ я ви пеле.
Валай къадимлу авани мегер?
КIанда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

Чапхунчийривай къакъудиз тахъай,
Заманайривай агъузиз тахъай.
Ислягьбур хьурай ви йифер, сегьер,
КIанда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

Бестужеван кIвал, асиррин тарар,
Туьтуь-Бикедин, Къихлердин суар,
Жуьмя-Мисклиндин азандин ванер...
КIанда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

Чи Россиядин Къибле патан зар,
Ипекдин рехъ яз машгьур хьайи тIвар,
Хуьзвай аманат тарихдин сирер,
КIанда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

Гьейран жезва вал атайбур вири,
Пак шегьер я вун, масан, эбеди.
Дуствал хуьз мягькем шад я ви эллер,
Кланда вун риклиз, чан Дербент шегьер.

ЗЕГЬМЕТ ЧЛУГВАН ХАЙИ ЛЕЗГИ МАКАНДА

Хайи квал-муг, хайи дагьлар гадарна,
Хайи халкъдин адетарни квадарна.
Дуст-душмандин шадна риклин гуьгьуьлар,
Вучиз физва куьн патарал, жегьилар?

Ватан лугьуз гьурбатда куьн хьуналди,
Чара багьда Агьмед-ичер цуналди,
Къариб дагьдай жагьайтлани къизилар,
Риклевай дерт жериди туш къезилар.

Ша, кватл жен чун, пара ангел тавуна,
Гьатайтлани са тлимил чун гужуна:
Къекьвен чи гьал хьсанардай шартларихь,
Кьил кутан чил мублагьардай крарик.

Цанар цана, кухтан цийи багьларни,
Суьруьйривди ахцур хьийин дагьларни.
Никлерани битмишарин техилар,
Чун заланбур хьийин чал лап пехилар.

Зегьмет члугван хайи лезги маканда,
Ашкъидалди, дагьларани аранда.
Чан хквервал къадим куьгьне хуьрерал,
Туьнт авазрин сес жеривал чилерал.

Артухарин хайи халкъдин абадвал,
Гьисс хьийирвал чи мукьвавал ва садвал.
Анжах чун я чи дерт жерид къезилар,
Зегьмет члугван хайи чилел, жегьилар.

И ДУЬНЯДАЛ ВИРИ Я ЧУН МУГЬМАНАР

И дуьньядал вири я чун мугьманар,
Аллагь риклел алаз хьухь куьн гьамиша.
Сада-садан кефи хамир, инсанар,
Хуш келима-дуьа сивяй багьшиша.

И дуьньядал вири я чун мугьманар,
Нефс ахьайна, квез герек я девлетар?
Сад масадан дердиниз хьухь лукьманар,
Хуьх мягькемдиз куь арада гьуьрметар.

И дуьньядал вири я чун мугьманар,
Гьайиф, и кар алудзава риклелай.
Ягьиз, рекьиз, къазва зурба майданар,
Вири туна, хьфизва и чилелай.

И дуьньядал вири я чун мугьманар,
Тлалабзава, Инсанвал хуьх, инсанар!

ДИШЕГЬЛИЯР- «КЕНТАВРИЯР»

Юкьвалай винелди руш я гуьрчег,
Агьухьди лагьайтла - халисан эркек.
Дишегьли-«кентавр» гьикл аквада квез,
Девирдин хупл аламат тушни бес?

Заз кланда гьар са руш- руш яз акун,
Гьардай цуькведем ухшарар атун.
Гуьрчег перемдив члагурна беден,
Ават тийирвал айгьамдин клус хьен.

Анжах къилих хуьй эркекдаз лап хас,
Руьгьдиз аслан яз, намусдиз- алмас.
Элкьвемир, тлалабда, «кентаврийриз» куьн,
Са къатл дишегьли, са къатл яз итим.

АГЬ, ЗИ ЯШАР

Агь, зи яшар, куьне фад куьз зверзава,
Алерри хьиз, тик гуьнедай авахьдай?
Заз шикилрай жегьилвили хьверзава,
Вил галама а вахтарихь алатай.

Бубадин квал, дидедин хьвер, хайи хуьр,
Зи ругуд йис, кам къачур за мектебдиз.
Вири риклел алама зи фу хьиз тлуьр,
Къе инсан я, рикл ацанвай метлебрив.

Агь, зи яшар, Самур вацл хьиз, авахьна,
Вилик физ - зун агакь тийиз крарив.
Хьурай, яллагь, чил-цав къванни алахьна,
Уьмуьр дуьнмиш жеривал шад гатфариз.

Тади мийир, тлалабзава, яшар зи,
Заз хтулрин мехьер къванни акурай.
Йисар бул хуьй, куьруь тахуьй ахвар хьиз,
Гьар са йисни берекат гваз агурай.

Чинардин таз, яр, зал сифте гьалт авур,
Къе зурба тир са къеледиз ухшар я.
Тамукьрай кар ерли кьиле фин тавур,
Фирай уьмуьр гьар са югь са сувар яз.

Агь, зи яшар, куьне фад куьз зверзава,
Алерри хьиз, тик гуьнедай авахьдай?
Заз шикилдай жегьилвили хьверзава,
Вил галама а вахтарихь алатай.

ЧИЗВАЧ ХЬИ ЗАЗ, ЧИЗВАЧ ХЬИ

Чимел хьайи, циф акьалтай члавариз,
Гьакл килигиз амуькьзава цавариз,
Сад Аллагьдиз нагьв вилеллаз ялвариз,
За вуч ийин, чизвач хьи заз, чизвач хьи.

Сад авач хьи, зи гьал са клус къатлудай,
Заз, атана, сабурдин члал лугьудай,
Фикиррин гьал, муклатдив хьиз, атлудай,
За вуч ийин, чизвач хьи заз, чизвач хьи.

Диде амач - чими рагьни къанва заз,
Диде амач - члехи тир дерт хьанва заз,
Уьмуьрди пис туькьуьлвилер ганва заз,
За вуч ийин, чизвач хьи заз, чизвач хьи.

Вучда, гьа икл халкь авунва халикьди,
Гьар уьмуьрдин кьил хкъазва кьиникьди,
Я сад Аллагь, сабур це чи къилихдиз,
За вуч ийин, чизвач хьи заз, чизвач хьи.

ГУЪЗЕЛВИЛИН МИЛЛИ ЧЕШМЕЯР

АЛАВ АЛИЕВ

20 йис хъанвай Диана «Гуъзелвилин милли чешмеяр» твар алай международный коммерциядинди тушир художественно-документальный проектдин иштиракчи хъанвай сад лагъай лезги руш я. Проектдин килин максад дишегълидин гуърчегвилин куьмекдалди, дуьньядин халкъарин милливилдин кьетленвилер къалуруникай ибарат я. Лагъана кIанда, серенжем ЮНЕСКО-дини гысаба кунва. Проектдин автор Францияда авай ИТАР-ТАСС-дин шикилар ядай мухбир Наталья Иванова я. Проектдин сайтда шикилни галаз Дианадихъ галаз киле фенвай суьгъбет чапнава. Журнал кIелзавайбуруз чна адахъ галаз хъайи суьгъбет теклифзава.

- Зун Москвада дидедиз хъана. Диде-бубадин бинеяр Азербайжандай я. Къадар-къисмет ахътинди хъана хъи, зи халкъ кьве патал пайна. Нетижанда са пай асул гысабдай лезгийрин ватан яз гысабзавай Дагъустанда, муькуь пайни Азербайжанда амуькна. Арадай лагъайтIа цаар алай симеривди сергъят тухвана. Зи дидени буба КIлар райондин Пирал хуьрйя я. 80-йисара абур Москвадиз куьч хъана ва къенин юкъузни ина яшамиш жезва.

- Шегъердин чкада хана, чIехи хъанвай вуна хайи чIалаз, культурадиз, халкъдин адетриз итиж ийизвани?

- Аял чIавадай зун милли ерийрал рикI алаз тербияламишнава. Гатун рухсатрин вахтунда зун диде-бубади гъар йисуз хуьруьз бадедин патав рахсурзавай. Гъа икI аз хайи чIални чир хъана, халкъдин адетарни. Лезгийр бубайрилай агакънавай руьгъдин ивиррал кьетлендиз амалзавай халкъ я. Абуру асирралди тестикъ хъанвай къайдайрал амалзава, абурун куьмекдалди гъахъсузвилер, четинвилер арадай акъудзава. Белки гъавилай я жеди, Ватандивай яргъаз акъатайла, яшамиш жезвай цIийи чкадихъ галаз таниш хъун лезгийриз четин жезвайди. Урусатдин меркезда чIехи хъанвай зун гъамиша диде-бубадин кьетлен гуьзчивилик ква. За жув кьве цIун арада авайда хъиз гыссзава. Са патахъай, писни хъсан, кIуьгъуь-цуру чирзавай диде-буба. Муькуь патахъай – гъар жуьредин агъалияр яшамиш жезвай,

вакъиаяр киле физвай чIехи шегъер. Ина захъ авай чирхчиррин чIехи пай урусар я. Абурухъ чпин адетар ава, захъ, лезгидихъ – жуван. Жув урусрин юкъва яшамиш жезвайвилай, милливал хуьз, авайвал лагъайтIа, четин жезва. Амма за гъамиша, герек авачиркларин, гъерекатрин таьсирдик акат тийидайвал, диде-бубади ганвай кьиметлу насигъатрални меслятрал амалзава.

Сифтедай аз милливилеиз талукъ вири терефар анжах хуьруьн чкада авайди хъиз тир. 16-17 йис хъайила, зун шегъерда «Лезгинка» кьуьл ийиз чирзавай кружокдиз гъахъна. Ина авай къван акьуллу, къени лезгийр – зи таяр-туьшер акурла, зун тажуб хъана амуькнай. Шегъердин чкада ватанпересвилин гыссер генани гужлу тирдахъ инанмиш хъана.

- Ви фикирдалди, винидихъ кьейднавай ерийрилай гъейри, лезгийрин кьилихдиз мад гыхътин лишанар хас я?

- ЧIехи сабурулувал. И ери иллаки дишегълияр патал важиблу я. Дишегъли кIвализ чим гъизвай, кьул хуьзвай чешме я. Бязи чкайра ахътин фикир арадал атанва хъи, гуя Ислам диндиз икрамзавай халкъар авай Кавказдин дишегълияр датIана зулумдик ква, я абурухъ са жуьредин ихтиярарни авач. Гъакъикъят лагъайтIа масад я. Дагъви халкъари дишегълидиз вини дережада аваз гуьрметзава. Алай девирда, иллаки шегъердин чкада яшамиш жезвай дишегълияр, хейлин

месэляяр гъялдайла, кIевера гъатзава. Мисал яз, гъафбуруз кIвалах, кIелунар, хизандин къайгъуяр вири санал гъикI киле тухудатIа чизвач. Абурун кьил какахъзава. Са вахтара зунни ихътин шартIариз аватнай. Ихътин дуьшуьшра сабурдикай еке куьмек жезва. Гъамиша сабурулу хъана кIанда. Зи фикирдалди, кIвалахдилай, кIелунрилай, амай крарилай виридалай хизан важиблу я. Чун Аллагъдини хизан патал халкънава.

- Виридалайни гъаф вуна квел дамахзава?

- Чахъ яшлу хъанвайбурун кIвалер тахъуни закшадвал кутазва. Чун чIехи несилрин векилрив къайгъударвилелди эгечIзава. Чахъ, дагъви халкъарихъ, ихътин адет ава: кIвализ жувалай яшдиз чIехи кас гъахъайла, амайбуру вири къарагъна, ахцукъзава.

- Гыхътин крари ви кефи чIурзава?

- Къенин юкъузни чун, лезгийр, кьве патал пай хъанвай халкъ яз амуькуни зи гуьгъуьлар хазва. Идалай гъейри, зак къурху кутазвай мад са кар ава: вучизятIани, кавказвийрикай, иллаки лезгийрикай, Кавказдилай къецепата пис рахазва, абуруз вагъшийриз хъиз килигзава. Гъар са халкъдихъ хъсанбуруни ава, писбуруни. «ЧIуру хесетар квай инсан авачир хизан жедач» лугъуда. Са касди авунвай крариз килигна, вири миллет русвагъавундуьзтуш. Заз масабуруз чакай анжах къени, хъсан фикирар хъана кIанзава.

- Хайи чIалал са шумуд гаф лагъайтIа жедачни?

- Жеда, гъелбетда. За квез зи диде-ди кхъенвай шиирдай са шумуд цIар кIелда:

*Хуьруьнвияр, багърияр зи!
Берекатар хуьй кIвалера.
Суварарни мел-мехъерар,
Тахъуй кими чи хуьрера.
Тахъурай чахъ нашманвилер,
Заланвилер, такIанвилер.
Хуьруьнвияр, саламат хуьй!
Чун Аллагъдал аманат хуьй!*

КУРУГЪЛИ КЪАЛАЖУХВИ

ЧАКЪАЛДИН АГЪАВАЛНИ ЛАВГЪАВАЛ

(Басня)

Сих тарар авай са тама эхиримжи вахтара аламадин крар кбиле физ хъана. Анин агъалияр: пеленгар, сиклер, север, жанавурар, кьюрер, кьюгъуьрар, цуцлурар, миргер, тварар, хъалхъас хъипер, члурун кацер, къабанар, машахар, лекъенар – вири мат-къут хъанвай. Агъвалатри тажубна, пагъ атланвай. Тамун сергъятрин сиясатда жезвай дегишвилериз парабур акси экъечизавай. Гъахълудаказ, делиллудаказ.

Вакияяр сеbeb яз пагъ атланвайбурун сиягъдик квачирбур анжах чакъалар хъана. Чакъалри гила чеб чакъалар яз гъиссзамач къван. Бе-ес! Абуруз чеб пеленгар хъиз ава. Пеленгвални гъакІ члана ваъ, сеbebар аваз ийизвай.

Вич лугъумир, вагъшийринни йиртижийрин пачагъ тир асланди тамун са гъвечи мулк чакъалдин ихтиярда тунва. Чакъалдикай тамам ихтиярар авай, тамун къакъан тарар авай члурунни чехиди-векил хъанва! Лугъудайвал, ламра клурув яна женнетдиз аватна. Ийични ада гила лавгъавални агъавал?! Акван гила адаз гъим муьтуьгъ жедачтла!

- И карни хъанатла, алемда тежер кар жеч! - лагъана, «Тамун хабарар» газетдиз асланди чакъал къуллугъдал тайинарнавай гъакъиндай тир фарман келай пеленгри, севери ва масабур.

Икъван гагъди тамун а чкадин агъавал авунин темягъ саки гъар са агъалидиз авай. Цийи хабарди гъавилий вири къарсузнавай къван. Гъал-агъвал чирун патал, асланарни чакъалар квачиз, тамун муькуь агъалийри мешвера тешкилна.

- Цуд хеб хиве къунайтлани, а мулкуниз регъбервалун зи ихтиярда туначир асланди. Зи фикирар инкарнай, фицакъра, - наразивални мягътелвал райжна жанавурди.

- Юхсул чакъалдихъ асландиз гудай зурба ришвет хъана жал? – кватІ хъанвайбурухъ элкъвена, вичик жаваб квай суал гана севере.

- Ина са къил акъат тийир месэла ава, - рахадай нубат вичел атай къабанди яцлу ванер акъудна. – Гафунивди къванни хъуьтуьлариз жери фендигар сиклревай члалал гъиз тахъай аслан чакъалдиз муьтуьгъ хъанва.

- Ада ганвай ришвет гъар нивай хъайитлани гуз жедайди туш, - гаф кудна адалат клани пеленгди. – Авам жемир куьн, дустар. Куьне завай жузуз а месэла. Асланди вичин хийирдиз чакъалди чакъалвал авун патал пишкешнавайди я а къуллугъ.

- Ламраз гуьрар ягъуналди адакай шив жедани?! Чакъалди гъикІ хъайитлани вичин чакъалвал ийида. Чаз, лагъайтла, зиян ва хата жеда, хийир – ваъ. Гъа асланни туб сара къуна амукъдай югъ яргъал алач, - лагъана хъалхъас хъипре.

- Вуна вуч теклифнай асландиз, пеленг? – хабар къуна лекъенди.

- Адалат! Гъахъвал!

- Адалат низ герек ама?! – машахривайни гаф талгъана акъвазиз хъанач.

Мешвера гъакан веревирдеринди яз амукъна. Йикъар, варцар къвез алатна. Тамун агъалийрин яшайиш абадвилехъ тухунин харжияр вичиз «нез», тлиш цава къуна къекъвез хъана чакъал. Муькуьбур вири патарихъай аклажариз, маса гуз, футфа кутаз алахъна. Дуьшуьш хъайи гъар макъамда ихтияррикай менфят къачуз, саки вири ажузарнавай.

Мулкунин агъавал ийиз са йис къванни хъанач, чакъалдин дадашаз эвер гудай вахт атана. Адан вилерал экв ахкван тийидай къван пи акъалтнавай. Ялиз-ялиз къадамар къачуз хъфизвай чакъал бирдан къуруш авай дерин лекъве акІида. Гъикъван чалух авунайтлани, хийир хкатнач: генани дегънедихъди акІизвай. Гъарайдиз гъай гудайдини хъанач. Адан къуйдин ванци гъакІни виридан япар денгнавай. Асландиз аквазвайтлани, ам хата-баладикай хкудиз фенач. Амни эхиримжи вахтара чакъалдин вилерал акъалтнавай пиди шаклу авунвай. «Ахмакъдахъ галаз цуькІ цана, цуькІ кІватІ хъувун четин месэла я. Вири маса гайи алчахдин эхир гъа ихътинди жеда», - вичи-вичикди лагъана асланди.

БАСНЯДИН МАНА: Гъвечи регъбервилдин къуллугъ гъиле гъатай са бязи инсанрикни лавгъавал акатда, эхирдай чеб садани саймиш хъийидач. Чпиз хас тлул, твар рикелай алудун ва лавгъавал авун са куьруь вахтунин кефер тирди къатлудач.

Лацу приора къвезва...

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

ВАНЕР-СЕСЕР ЯНИ, ТАХЪАЙТІА...

Эхиримжи вахтара соцетрани, газет-журналрани ара физ аялрин винел писликвал гъизвай угърашар гъикІ къунатІа, абур видеоириз гъикІ къачунатІа, гъикІ абур гъа чкадал жазаламишнатІа ва я полицияди гъикІ къунатІа, гъа и крарикай сиверай-сивиз физ ихтилатар чкІизва. И ихтилатар, живедин кІватІ хъиз, генани еке, гегъенш жез, халкъдик къалабулук кутадай себебриз элкъвезва. Бязибур и рахунрикай «гъеле ахтармиш тавунвай делилрикай» жезва, муькуьбур лагъайтІа са ни ятІани къасухдай чукІуриз, инсанрик гъулгъула кутазвай къундармаяр яз акъатзава.

Бязи дуьшуьшра и гъарай-эверди квайвал халкъар вири кІвачел акъалдарзава, иллаки Дагъустандин дишегълиар. Имни тажуб жедай кар туш, гъелбетда, аялрин патахъай къайгъударвал, абурун хатасузвал эвелни-эвел дидейрин, дишегълийрин хиве ава эхир.

Эгер чун ихътин, халкъ квай, кІвачел акъалдарай, дуьшуьшрин, ванер-сесерин геле къекъвейтІа, абурун бинеда

са затІни авачирди малум жеда. Яни, хатасузвал хуьзвай идарайри чаз ихътин ванерин-сесерин гъакъиндай чпихъ делилар, малуматар авачирдакай лугъузва.

ИДИКАЙ ХИЙИР НИЗ АВА?

Дуьз лугъун хъайитІа, чинани, чи республикадани аялрин винел писликвал гъиз чалишмиш хъайи дуьшуьшар кими туш.

«42 йиса авай Арсен Муталимов гъвечІи аялрин винел писликвал гъунай Россиядин УМВД-дин Махачкъала шегъердин Советский райондин полициядин отделди жавабдарвилиз чІугуна.

Советский райондин РФ-дин СК-дин отделдай ИВС-диз тухудай рекъе Арсен Муталимов катна. «Гила адан хиве мадни са тахсиркарвал гъатзава – катунай» - лагъана чаз и ведомстводин къуллугъчиди.

Силисдин комитетда тахсиркар катунын гъакъиндай куьлукъ-шуьлукъйрин гъавурда чун тунач. Амма ина

кIвалахзавай са кьуллугъчиди чаз лагъайвал, силисдин серенжемар кьиле тухудай чIавуз полициядин кьуллугъчийрин саймазвал себеб яз, Муталимов катна. И кардин гьакъиндай кьуллугъдин ахтармишунар кьиле тухузва», - лагъана чаз Дагъустандин МВД-дин пресс-службада.

Дагъустанда кардик квай СКР-дин Силисдин управленеда чун гъавурда турвал, Муталимова охранникдивай вич, эхъуьнагар авун патал, кIвализ хутахун тIалабна. Амма «душдай» ам катна. Гуьгъуьнлай Махачкъалада ам кьун хъувунай...

Дагъустандин ихтиярар хуьдай идарайра чаз ихтилат авурвал, аялдал писликвал гъиз кIан хъунин дуьшуьшдин шагьидар хъайи инсанри чпи угъраш кьуна, гуьгъуьнлай абуруз адахь полиция къекъвезвайди чир хъана. Полициядин кьуллугъчийри ам пехъи ва ажугъламиш хъанвай инсанрин гъилияй акъудна, отделениедиз хутахна.

«Гуже гъалиб авунай, тарашчивал авунай Дагъустандин агъалияр тир Таймаз Герейханов ва Эльмурад Газиевяр гъал чIугур дустагъда ацукъарнава, - лагъана чаз РД-да кардик квай РФ-дин СК-дин пресс-службада. –Абуруз 13 йиса авай руш алдатмишна, Энгельсан куьчеда авай кIвализ тухвана, адан винел гуже гъалиб авуна. И чпин алчах крар мобильный телефондиз видеодизни къачуна, арза тавурай лугъуз, рушаз кичIерар гана.

Гуьгъуьнлай гъа икI кьурхуяр гуз, рушаз 25 агъзур манат гъваши лагъана. КичIе хъайи руша абуруз вугайди 20 агъзур манат хъана, амма алчахри адаз мадни 10 агъзур манат хкваш лугъуз кьурхуяр гана.

Герейханов ва Газиев тахсирлутирди тестикъарнава. Суддин къарардалди абуруз садаз 16, муькуьдаз 15 йисан кIеви режимдин колонияда дустагъ атIанва.

Махачкъалада гъвечи аял руш чуьнуьхай писликчи кьунва.

«6 йиса авай аял руш 4 –августдилай квахънаваз малумат атанвай. Нянин геже вахтунда полициядин кьуллугъчийриз эцигна куьтягъ тавунвай кIвалерин дараматда 40 йиса авай хътин итимди аял гужеуналди тунваз жагъана. Итим кьуна, аялдив медицинадин рекъай куьмек агакъарнава. Писликчидив 20 йисалай тIимил тушиз дустагъдин жаза агакъда...» - лагъана чаз ихтиярар хуьдай органрин кьуллугъчиди.

Алай йисан мудатда гъвечи аялрал писликвал гъайи са шумуд дуьшуьш малум я. Мадни лугъун лазим я хьи, бязи вахтара ихътин угъраш итимрин кьурбандар чпин муькьвабур, гъатта чпин хайи веледар жезва! Гъа икI, Махачкъалада вичин хайи 5 йиса авай рушан винел, пиян яз, писликвал гъайи 30 йиса авай итим хъанва.

Силисдин комитетдин арзадалди, и кас кьунва ва силисдин серенжемар кьиле тухузва.

Каспийск шегьерда гъвечи аялдин винел писликвал гъунай ва ам яна рекъидай ният авунай итим кьунва.

2-апрелдиз Каспийскдин са агъалиди мобильный телефон гуда лагъана, кьуншидин 6 йиса авай гада алцурарна, вичин кIвализ тухвана. Ахпа адаз аялдал писликвал гъиз кIан хъана, аялди шехъиз, гъарай авурла, кичIе хъана, угърашдиз ам бамишиз кIан хъана. Аял вич-вичелай фена. Аял кьейиди хъиз хъана, итимди ам подвалдиз тухвана, гъана чуьнуьхна. Подвалда аял вич-вичел хтана, ам кле-виз шехъайла, кьуншийриз хабар хъана, аял подвалдай акъудна.

Тахсиркар кьунва ва адан винелай дело къарагъарнава.

7-сентябрдиз дуьшуьшдай акурбуру са масадни галаз гъвечи руш кIлаз галчIурзавайди кьуна. Сифтедай пата-

лай килигайбуруз кве итимди 4 гъвечи рушахъ галаз катиз-галтугиз къугъунар ийизвайди хъиз аквазвай. Амма бирдан абуру рушарикай сад къуна, гужуналди анихъ тухуз акур ч'авуз, инсанри гъарай-эвер къарагъарна, полициядиз хабарна, кве угърашни абурун гъиле туна.

ПЕДОФИЛИЯ – АМ ВУЧ ЗАТІ Я?

«Инсанри акІ гъисабзава хъи, аялрал писликвал гъизвай яш тамам вири итимар психикадин жигъетдай сагъ-сузбур я, - лагъана чаз психолог-сексолог Мадина Агъ-медовади. – Амма ихътинбурун арада гзафбур адетдин, чпихъ хизанар, кІвал-югъ, аялар авай итимар я. Чпин хеуси хайи ва я тахай веледрин винел писликвал гъизвай итимар, адет яз, чарадан аялрин гуьгъуьна жедач...»

Бес психикадин жигъетдай сагъ-саламат итимри аялрин винел ихътин алчаквал вучиз ийизвайди я? Жаваб сад я лугъуз жеда: са вахтунда абур чебни са нин ятлани къур-бандар хъана, абур гатаз, жазаламишиз хъана.

Гила, чеб яшдив агакъайла, абуру чпин залан умуьрдин тежриба, рикле хер авур агъвалатар рикел хкиз, общест-водилай къисас вахчузва.

Мадни чаз а кардикай лугъуз кІанзава хъи, тайинбур, ахтармишнавайбур, гъакъикъибур тир дуьшуьшрикай ихтиярар хуьдай органрин сводкайра ачух малуматар гузвайди я.

И мукъвара, соцсетра авай къалп гъарай-эвердин себеб яз, са дишегълиди «угъраш» чкадал къуна. Ишезвай бедрягъ аял дидедини бубади машинда ацукъарзаваз акур ада тадиз полициядиз хабар гана! Чкадал атана акъатай полициядин къуллугъчийрини, диде-бубадини ихътини игътиятлувилай а халадиз анжах чухсагъулдин гафар лагъана.

Ихътин хасият квай инсанрин къилихриз хас умуми ериярни авачиз туш. Абурухъ чпин инсанвилин лайхлувилин гъиссер, чпихъ инанмишвал, къилин винизвал жедач, дишегълийрихъай утанмишвалийида. Инсанривай къерех, игътиятлу жеда. Мадни лугъун хъи, гъвечи аял-рал, ва я чпин таярал писликвал гъизвайбур гзафни-гзаф жаван гадаяр, 30 йисан яшара авай жегъил итимар ва я яшлубур жеда.

Ихътин нагъакъан хесет квайбуру диде-бубайрин виликай чинеба аялар чуьнуьхдач, абуру чпин алчак крар чинеба, къуларихъ-пиперихъ ийида, абуру чеб хътинбурун еке дестеяр тешкилдач – интернетдин майданра чкІанвай и жуьредин къундармаяр бине авачирбур я.

Ихътин угъраш эвелни-эвел аялдин ихтибарда гъатиз алахъда. Гъавилай, аялриз чара ксарихъ галаз рахун-луькІуьн кІевелай къадагъа авун лап чарасуз я.

ЛАЦУ ПРИОРА КЪВЕЗВА...

Инсанрик къалабулух акатун айиб ийиз жедай кар туш, артух игътиятлу хъун гена хъсан я, къилел бала-хата къведелди. Амма себеб авачиз къалабулух акатун, къадарсуз гъарай-эвер авунни дуьз туш. Алай вахтунда ихътин ванер-сесери вири республика кІвачел акъалдарнава. 1999 – йисуз инсанриз бандитрихъай акъван кичІезвачир.

ИкІ жедалди, чи ватангълийри чпин мукъаятвал хвейитла, аялар гуьзчивликай хкуд тавуртІа, гъам хъсан я. Полиция чпихъ къекъезвай тахсиркаррин суьретар акур ч'авуз, абурун суфатар рикел хуьн , шак гъидай кар акур

ч'авуз, адаз артух фикир гун лазим я, - лугъузва ихтиярар хуьдай органрин къуллугъчийри.

Гаф кватай чкадал мадни са кардикай лугъун. Исятда инсанрик мад са карди къалабулух кутунва. Ванер-сесер чкІанва хъи, гуя аялар абурун органар маса гун патал чуьнуьхзава! Зи дидедин патав къуншидин паб атана, зегъле тухудай хътин дуьшуьшдикай ихтилат авуна: са мектебдай кве аял квахънавалда. Диде-бубади аялар мектебдиз чпи тухуз-хкизва. Завучдини диде-буба агун тавуртІа, аял мектебдай къилди рахкурзвач. Мадни – сагъиятлани мектебдиз ФСБ-дин къуллугъчийр атана ва абуру и ванер-сесер себеб авайбур, гъакъикъибур тирдакай лагъана...

Гъелбетда, гъар са диде-бубадик ихътин ихтилатри къалабулух кутада.

И жуьредин хабарар са куьруь вахтунда вири республикадиз чкІана ва гзаф дидеяр абурун ч'алахъ хъана. Бес жечни, ви патав атана сада икІ лагъайла: «Лацу «Приора» атана, адай рекъел алай аялдил сада икІ лугъузва, атІа шенпІи зиди я, бала, ам кІвалай катнавайди я, къуна зав гице кван, лагъана, тадиз аял машинда ацукъарна...» - вак кичІ акатдачни?

ПЕШЕКАРДИН МЕСЛЯТАР

Са вахтара ихтиярар хуьдай органрин къуллугъчи хъайи, гила аялрин психиатр яз кІвалахзавай Мегъамед Абакарова гзаф йисара четин шартІара гъатай аяларрихъ галаз кІвалах авурди я. Ада лугъузва хъи, адетдин инсандиз акунрай писликчи яни-тушни чир хъун мумкин туш, пешекардиз чир жеда. Амма аялриз, абур алчакхрин къурбандар тахъун патал чирна хъана кІани крар ава. Ингъе абур:

- Са ч'авузни таниш тушир, течидай инсанрихъ галаз рахадач, абурун суалриз жавабар гудач, абурув агатдач.

- Аялдил чирун лазим я хъи, къерехдин гъич са касдизни, гъатта полициядин къуллугъчидизни, 15 йис тамам тахъанвай аялди хъ галаз рахун-луькІуьн авун, адаз са гъиниз ятІани ша лугъун къадагъа я.

-И яшидила ч'ехи аялризни лагъана кІанда, абуруз диде-буба алачир чкадал чара касдин суалриз жавабар тагудай ихтияр ава, гъатта ихтиярар хуьдай органрин къуллугъчидин суалривайни жаванриз къил баитан ийидай ихтияр ава. Эгер аял отделениедиз тухудай ният арадал атайтІа, полициядин къуллугъчидиз диде-буба галачиз ам аниз тухудай ихтияр авач. Идалайни гъейри, адав и кар къиле тухудай ихтияр ганвай документ-санкция гъаз хъун лазим я.

- Пишкеш теклифзавай ягъи инсандивай аял тадиз къекъечІун лазим я.

- Эгер чин тийидай кас патав атана, ам рахун-луькІуьн ийиз эгечІайда, аялди са жавабни тагана, къил баитан авун азим я. Эгер ягъи кас генани гъавалат жезватІа, аялди, инсанар алай чкадал фена, кІевиз икІ лагъана кІанда: «Халу! Ваз завай вуч кІанзава, заз вун чидайди туш!». Анал инсанри и кардиз фикир тагана тадач.

- Таниш тушир инсандихъ галаз санал подъеддиз, лифтиниз гъахъун аялдил къадагъа авуна кІанда.

- Эгер аялдил таниш тушир кас вичин гуьгъуьниз къезваз акуртІа, ада, инсанрин, маса аялрин юкъваз гъахъна, телефондай дидедиз зенг авун лазим я. ИкІ тежез хъайитІа, маса са касдивай вич кІвализ рекъе тун тІалабун лазим я.

Ванлу чарчар

Дагъустанда виридалай члехи ва къати чарчар Чирхалю-Ойсор вацлал ала. Пуд рагалай аватзавай адан къакъанвал 45 метр я. Ам Чларада райондин Ритляб хуьруьн къибледихъ, 2 километридин яргъа, Ойсор вацлун чешнедивай 18 километридин яргъа ава. Тлейсерух дередин агъалийри а чарчардиз маса тлвар лугъуда – Чвахило, яни авар члалан чларада нугъатдалди - «аватзавай, къати ван ийизвай яд» лагъай члал я.

Чирхалю чарчар Чларададин тлебиатдин заказникдин сергъятда ава ва ам закондалди хуьзвай Дагъустандин тлебиатдин надир имарат я. Ам арадал атун «мурклададин девирдин» зурба мурклададин къаябдихъ галаз алакъалу я. И мурклададин къаябдикай авахъзавай ци вацлун дере деринарна ва чепрекъан къванерикай рагарин къатар арадал гъана. Чарчардилай агъадай вацлун чепрекъанра лап гуьтлуь дере атлана.

И чарчарди вич арадал атуналди гъеле XIX лагъай виш йисара алимрин фикир желбнай. Къара-къойсу вацлун бассейн ахтармишдайла, 1898- йисуз иниз академик, геолог Н.И. Андрусов атанай. Адахъ галаз экспедицияда ботаник профессор Н. И. Кузнецова

кВалахнай. Алимри, чарчардиз килигайдалай къулухъ, адан къетенвилерикай кхъенай.

Чи девирдани ихътин къетен памятникди вичелди фикир желбзава. Чирхалю чарчардал Гунибдин ГЭС-дилай Цурибдиз фидай рекъай физ жеда. Рехъ Къара-къойсудин къакъан дагъларин юкъва авай гуьрчег дередай физва. Ритляб хуьруьв агакъайла, Кабза вацлал алай муькъвелей яргъай хъизгзаф къати ван къведа. Са тлимил къван мад Гимитл хуьруьхъ хъфейтла, и чарчардин лап гуьзелвал малум жеда. Инал къван атайла, кагулвал авуна виже къведач, дередин кланизэвична кланда. Инлай рагарингуьтлуь тлеквендай акъатзавай цин къуватлу сел аквада, ам гъиклргаз-ргаз цин бугъ цавуз акъатиз аватзаватла ва ракъинал хважамжамдингуьзел рангаралди къугъваз агъуз физватла аквада – им шикилчидин мурад я, ва аналахътин къати ван жеда хъи, мад маса са куьнинни ван къведач. Гъар къвед-пуд йисалай чарчарди вич авахъзавай чка Ойсор вацлалай винелди дегъне жез дегишарзава.

ИБРАГЪИМ МАГЪАМЕДОВ

Адетдин затларикай пуд кыса

СВЕТЛАНА АНОХИНА

Чун тарихдикай рахадайла, фикирда алимри кхьенвай яцү ктабар, я тахьайтла мектебдин учебникар фикирда жеда. Амма идалай гьейри адетдин, инсанрин хсуси, хизандин тарихни ава. Ина зурба военачальникар авач - ина рекьидалди чеб-чпихъ галаз хъел хъайи вахар ава. Ингье, и кьвед лагъай тарих, гьар садан хизандин тарих, белки вири инсаниятдин дердерилай важиблуди жезва. Анжах абурукай, и агьвалатрикай, ктабар кхьизвач, абур куь хизандин альбомра, ранг алахъай шикилра амуькьзава. Мадни - затлара. Куьгъне, кьерех ханвай кружкадай, белки адай ашукъ хьанвай жегъилар тир ви буба-дидеди чай хъванай жеде. Я тахьайтла сачах хътин гуьрчег бадедин бегъле. И затлар гваз чун цийи квалериз экъечлзава ва гьабурни виридан арада амуькьзава. Абур лал яз яшамыш жезва, са ни ятлани гъиле кьуна, хабар кьадалди: "Пагъ, им вуч алааматдин затл я, им гьинай я кьез?" И арада гьа и затлар рахада, кланзавайди абуруз яб гун я. Инсан герек я - ван кьведаиди, риклел аламай. Адаз и затл гьаклан са кьугъвадай машгьулат туш, им адан уьмуьр, алатай девир я.

КИТАЙДИН БЕЗЕК-ИГРУШКА

(Светланади ахъагъай кыса).

Инанмыш туш, ам гьакъикъатдани филдин кларабдикай яни, тахьайтла вахтуну хъипи авунвай пластмасса яни. Чидач, ам японви ятла. Мумкин я, китаиви хъун, гьикл лагъайтла ихътин игрушкайриз "Китайдин кубут шейэр" (болванки) лугьуда. Амма и затлунихъ кубут гаф кьазва - ам гзаф кьешенгдиз туькьурнава. Зи риклел алама, ам гьамиша чи квале авайди тир. Ам бадедин шкафда, вилел алай кьацлал, гуьзгудин кьулухъ жедай. Заз анжах зи кефи авачир члавуз адав кьугъвадай ихтияргудай. Кьугъун лап регъятди тир. За одеялдикай ва простындикай кума туькьурдай ва гьана и игрушка эцигдай, явашдиз тлуб галуькарна, яргалди адан галтад жезвай кьилиз килигдай.

Лап фад, гьеле зун дуьньядал кьведалди, ам квалез Сима халади, бадедин гьвечли ваха, гьанай. Чехи вах квал-югъ хьана, вичин гьуьлуьхъ галаз яшамыш жезвай. Гьвечли вахни са юкьуз чехи вахан пагав, секин чкадиз,

хтана. Вахарин хесетар сад-садав кьадайбур тушир, ятлани абуруз чпиз чеб кландай. Мад ана чи члехи-бубани авай.

Гьикл вири башламиш хъайиди ятла, садан риклелни аламач. Хабар кьадай касни авач. За фикирзавайвал, вири куьлуь-шуьлуьйрилай башламиш хъайиди я. Бадедиз вири вичи лагъай кьайдада хьана кландай, шейэриз чпин чка, инсанриз чпин чка жедай. Бирдан иниз жегъил дишегъли хтана акъатна, на лугьуди даклардай акъатай гару перде са патахъ алудна, мехъерин шикил ярхарна, чилел гьеле клел тавур газетар чуькьурна.

Ахътин затлар жеда, ваз абурукай садани суьгъбетдач, амма ваз абур чидайбур я. Ингье, заз чида, Сима рахаз хъуьредай, ван-сес галай, са тлимил вич акатайвал тухудай дишегъли тир. Ада вичин перемар акатай чкадал гадардай, пузарриз лап экуь ранг ядай.

Садра ада бадеди канвай цуькверикай виридалайни иер иер цуьк атлана, вичин чларарик кутунай. Мад адаз рагъ кландай ва итимар. Чехи- бубадизни и кар хуш тир. И кардикай хиялардайла, зи риклел фад акур са кинодин

агвалат хквезва. Гатун югъ, зегъемвал. Векъедал цIару одеял экIянава. Инал чин гIилелди кIевирна, жегъил дишегъли ярх хъанва. Ингъе ам, вилер агажна, кIвал галайвал килигзава. КIвалин ракIарай ксудайла алулкIдай шейэр алаз адаз итим килигзава. Абур геждалди сад-садаз килигзава. Дишегълиди вичин хуру кIевирзава ва - гъар са кас гъавурда акъазва вуч хъанатIа. Гъатта хъун са затIни авуначIани. . .

Сада-садаз туьгметар ийиз, кIвале авайбур кьал хъанатIа чидач. Ингъе са юкъуз садра Серафима вичин тахтадин чемоданни гваз, ракIарай экъечIна хъфена. Садани ам рекъе тунач. Чехи-бубадини бадеди кIвал маса гана, чеб кооперативный квартирадиз экъечIна. Бадеди, гъайиф чIугваз, вичин рикI алай цуьквер авай салрикел хкидай. Амма садрани гъвечIи вах ярикел хкидачир, я адакай ихтилатни ийидачир. На лугъуди а вах ерли авайди туш. Амма ам лап патав, гъа са кIвалера, маса подъезда яшамиш жезвай. Абур чеб-чпихъ галаз рахазмачир, я гьалтайла саламни гузвачир, вучиз лагъайтIа бадедиз вичин кIеви къайдаяр авай. Ада вах галаз янавай вири шикиларни кукIварнавай, амма вучиз ятIани, "китайский болван", виликдай хъиз кьилгалтадиз вичин чкадал аламай; Серафимади, Симади, Симочкади вич бахтлу йикъара багъишай.

РАКIАР (*Янади ахъагъай къиса*).

Зун шегъерда яшамиш жезвай руштIани, гъвечIи вахтунда заз Дагъустандин вири аялриз хъиз, чIехи-бубадин ва бадедин патав хуьруьз хъфиз кIандай - Ахцегъиз. Ана лагъайтIа, вири масакIа, са куьнзизни ухшар авачир уьмуьр авай ва вахтарни масабур тир. Эгер завай виридалай важиблу са затIунин тIвар яхъ лагъана хабар кьунайтIа, за гъасятда РакIар лугъудай, гъакьикъатдани - чIехи гъарфунилай!

Заз гъамиша акI тир хьи, кIвале виридалай кьилин чка, затI РакIар я. Яни сифте нехшарни алай РакIар тир авайди, ахпа кIвал гъа ракIарин патав хъана. Аламатдин кар ам я хьи, гъакьикъатдани гъакI яз хъана. Ахпа лугъуда хьи, аялриз кьалп кьатIунар жеда!

Вири зи ата-бубадила ва адан стхадилай башламиш хъана. Ата-бубадиз и дунья туькIуьр хъуникай вичин хсуси фикир авай. Ада итимдиз вичин уьмуьрда кьве паб хъун адет тирди гъисабзавай. И къайда дуьзди тирди тестикъаруналди, эгер са паб кьейитIа, ам кучудайвалди, цIийи паб жагъурдай. Ихътин къайдаяр адав къазвай. Неинки са папарин гъакъиндай, гъакI гъукуматдин къайдайрин жигъетдайни адахъ вичин хсуси фикирар авай. Революция жедалди ам лап хъсан хузаин тир, амма гар маса патахъай атайла, ада тадиз вич кулаквилей акъудна, гъатта партиядизни сифте виридалайни вилик гъахъна.

Гила чун адан стхадикай рахан. Ам дуньядиз масакIа килигдай, хъунал рикI алай, кIвалах такIан авара тир. Ада вичи-вич тухузвай къайдади виридаз ам такIанарзавай. Идалай алава, ада адетарни чIурзавай: кIвал гъвечIи стхадиз туна, вич масаниз экъечIуникай гъич фикирни ийизвачир, гена гъа кIвале акъвазна. Гьелбетда, сад-садав къан тийидай кьилихар авай кьве инсан са кIвале-им гъикI ятIани даяе тир.

Гъа и даяе кIвале яргъалди давам хъана. Са куьруь вахтунда стхяр меслят жедай. Ара-бир хъунал рикI алай стха йисаралди квахъдай. И вахтунда кIвале ислягъвал жедай, ата-буба хизандихъ галаз гзаф гъуьрметлувилелди яшамиш жедай. Амма са гъинай ятIани мад стха хкведай ва вири мидявилер цIийи хъижедай.

Эхирни, ихътин, адет хъанвай кьалдилай кьулухъ, ата-бубади кIвал кьве патал пайна. АтIуз жедай къван чкаяр атIана. Варарин са хелни пIатлийрай акъудна, тухвана.

Акъван яргъазни ваь, Ахцегърин сурариз! Ада ана, суранин къаншарда, вичиз кьилдин кIвал эцигна. Ана гилани зи чIехи-буба ва бадеяшамиш жезва. Зун аниз гъар каникулриз хъфидай. Ина заз гъвечIи чIавалай чизвай РакIар-варарин са хел авай. Ам ата-бубади хвенай, белки ада вичи авур крар, гъахълубур тирал аннамишвал ийизвай жеди. Вичин гъахъвал тестикъарун патал ам 70 йисалай алагайла мад эвленмиш хъхъанай. Гъайи пабни кьал гвай са уюнбаз тир. Амма ата-бубади и кардиз гъич са зеррени фикир гудачир. Кьилинди – ам вичин къайдайрал кIеви тир (къве паб хъунин) ва кьве пабни къайдайрив кьадайвал гъанай.

СКРИПКА (*Галинади ахъагъай къиса*).

Дидеди бубадикай са гафни лугъудачир. На лугъуди, ам дерли хъайиди туш, чуни гъакI дуньядалатана. Анжах са сеферда лагъанай: «Чун яшамиш хъайи 20 йис виридалай зи уьмуьрда четинбур хъана». Я даяе, я эвакуация, я гишинвал, адан гафарай, а йисарив гекъигайла, са куьнайни тушир.

Хизан чи адетдинди тир. Диде, буба, кьве аял. Патанбуруз вуч чида къван, чал пехилвал авурбурни жедай. Абуруз са затIни аквазвачир эхир. Я скрипкани аквазвачир. Сифте скрипкани авачир. Бадедин: «Ви бубадиз масад кIан хъанва» лагъай гафарин гъавурда вад йис хъанвай зун гъатзавачир. Са вуч ятIани дегиш хъанвайди за кьатIунзавай, диде гъамиша чин атIугъна, пIуззарар агудна жедай, на лугъуди ада мад рахадач лагъана гаф ганва.

Белки и кар бубадин гъакIан са "къелет, машгъулат" хъиз кьиле фидай жеди: кIвалахдилай геж хтунар, перемдал помададин гелер, телефондай «куьн номердалди гъалатI хъана» гафар – ибур гена регъят жедай белки. Дидедизни чир жедай гъикI вич тухудатIа. Гъарай-эвердай, аяларни гваз хъфида лугъудай. Амма ина кIанивал авай. И кIанивилив гъуьжетзавай инсан - им маса мисал я.

Ахпа арадал скрипка акъатна. Сифте столдал экIянавай шикилра, ахпа гъакьикъатда. Махсус алатдалди атIузвай, кьелечI чкалар хъгин таб гудай кьулар пайда хъана. Бубади абуруз камертондалди яб гуз, кьежириз, кьуруриз, цIал-цIамриз, кухняда лак гъазуриз жедай.

Са йисалай са гъвечIи скрипка гъазур хъана. Музыкальный чирвилеравачиз, бубади вичиз скрипка ягъиз чирзавай! КIвале кьекъез, зегъле фидай сесер акъудиз хъана. Анжах диде тадиз муькуь кIвализ фидай, на лугъуди ракIари ам са квевай ятIани яргъа ийизвай.

Сифте бубадивай икI эхиз хъанач. Мумкин я, ада вичин муьгъуьббатдин арада яргъал мензилар хъайила, вири чпин чкайрал хкведа лагъана фикир авуна. Гъавилий ам экъечIна фена. Са вахт алаатайла, ада вичиз кIвалах ва кIвал жагъайла, чаз эвергана. Амма диде фенач. Белки ада багъишламишнач жеди. Ахпа бубади "муькуьдаз" эверна. Ам гъасятда фена. Я юкIар-чипIер янач, я яргъалди фикирнач.

Гуьгъуьнлай, лап геж, буба кучудиз фейила, заз а дишегълиди лагъанай: «Ви бубадихъ галаз яшамиш хъайи 20 йис зи уьмуьрда виридалай экуь ва бахтлу йисар хъана».

Ада завай, бубадин затIарикай вуч кIанда лагъана, хабар кьурла, за «скрипка» - жаваб ганай. Ам гилани зи кIвале ама, за садавин адак жкуьриз тазвач. Са сеферда са скрипачди ада са маса жуьре ванзава, лагъана. Идалай кьулухъ за адал алай симерни алудна. АкI дуьз тушир. Ам вич-вичиз кьугъвазвай. Им гъакьикъат тир.

Интерьердин дизайнер – алай девирда кесерлу пешейрикай сад я. Адет тирвал, и кеспидал чпин квалахдал къадарсуз ашукъ инсанар машгъл жезва. Дизайнер са шумуд рекъяй ба-жарагъ авайди хъана кланзава: яратмишунрин, экономикадин, меденивилн... Маса гафаралди лагъайтIа, ам вичин бейнида жуьреба-жуьре алакьунарни ерияр сад авунвай пешекар я. Къе «Дагъустандин дишегъли» журнал кIелзавайбуруз ихътин ксарихъ галаз таниш жедай мумкинвал ава.

Studio-46

ВИОЛЕТТА ПАТЕНКОВА

Са шумуд касди дизайнеррин тамам десте арадал гъанва. Абур машгъл жедай са кар-кеспи авачир вахтунда, хейлин чпин таяр-туьшер хъиз, руьгъдай аватнач. Алакьунар авай жегълри хуси проект арадал гъана ва ам уьмуьрдиз кечирмишна.

Заз итижлу хъайи кар ам я хъи, абурухъ я директор авач, я начальник: гъар садахъ барабар ихтияр ава ва вирида санал чпин хивевай везифаяр тамамарзава.

Абуру чпин проектдиз «Studio 46» дизайнер-бюро тIвар ганва. Проект алай вахтунда мадни еримлу авунин ва гегъеншарунин дережада авайди фикирда къуртIа, и пешекарвилехъ чIехи гележег авайди инанмишвилелди лугъуз жедат. Дестедик квай жегълри чпин чирвилер ва тежриба R&D тIвар алай фирмада хкажна.

Абурукай виридалайни вилик зун Зулейха Хаппалаевадихъ галаз таниш хъана. Ада интерьердин дизайнердин (дараматдин къенепад безетмишунин кIвалахар тамамардай) дизайнердин кIвалахдикай, вичикай, вичихъ галаз санал кIвалахзавай юлдашрикай суьгъбет вуна:

- Эвел чна проектар студиядилай къецепата тешкилнай. Гуьгъуьнлай, муьштерийрин къадар артух жезвайди акурла, чун бюро арадал гъидай фикирдал атана. Куьруь вахтунда чна кирида къадай дарамат суракъна ва ам тадаракламишиз гатIунна. Бинедилай чун икI икъарар хъана: сада-садаз буйругъар гудач, икъарар хъайивал гъарда вичел ихтибарнавай везифаяр тамамарда. Зани Роза Мирзоевади проектдин дизайндин ва декордин патахъай жаваб гузва, Шамсудин Нуцалов визуализатор-шикилар чIугвадайди я, Исмаил Эфендиевал эцигунрин пай ихтибарнава. КIвалахзавай вахтунда чна сада-садаз куьмекзава, цIийи фикирар теклифзава ва абур санал веревирдзава.

Хъсан пешекар, адет тирвал, эвелни-эвел вичи тамамарзавай кIвалахдин гъавурда хъана кланда. Хивевай везифай-рив рикI гъаз эгечIунилайни нетижадин ери аслу жезва. Студио-46 бюродин къуллугъчийри тестикъарзавайвал, интерьердин дизайнердихъ неинки яратмишдай алакьунар

хъун герек я, ам гъакIни математикадай ва техникадай хъсандиз къил акъатзавайди хъунални еке къал ала. Муьштерийрихъ галаз милаймдиз рахун патал дизайнердихъ чIехи сабурлувал, ачух рикI, къилихдин къени ериярни хъана кланзава. Са тIимил къван фикиррик акатайдалай къулухъ, вичин гуьрчег, яру-расу ранг алай чIарар югъурна, Зулейхади давамарна:

- Чун машгъл жезвай пешедихъ хъсан терефар авайди хъиз, пис терефарни ава. Дизайнердин къундармайрин алем, адет тирвал, гъамиша муьштеридин истемешунрал сергъятламиш жезва. Идалай гъейри, хейлин муьштерийриз чпиз кланзавай кардай чпин къил акъатзавач. Амма абуру чавай успагъи, надир затI арадал гъун тIалабзава. Абуру чна арадал гъизвай проектдин кIалубдиз (стиль) са шумуд сеферда килигзава. Бязи дуьшуьшра авунвайди хуш тахъана, цIийиди арадал гъун тIалаб хъийизва. Куьрелди, муьштерийрик хейлин кстахвилер ква. И кардихъ галаз алакьалу яз, чахъ чIехи сабурлувал хъун чарасуз я. ТахъайтIа чавай чи кIвалахдал кIукI гъиз жедат. Муьштерийрикай магърум хъунин хаталувални арадал къевезва.

За жегъл дизайнеривай абуру мукъвал-мукъвал ишлемишзавай кIалубрикай хабар къуна. Суьгъбетдик Роза Мирзоева экечIна:

- Заказдин винел кIвалахдайла, чна тайин са кIалубдихъ майилвилер ийизвач. Чун исятда ацукънавай студиядин кIалубдиз «лофт» лугъузава. Ам дуьшуьшдай хъянавач: сифте нубатда, и кIалубди жегълрин уьмуьр гихътинди ятIа, гъам къалурзава. КIалубар гъазурдайла, чна мукъвал-мукъвал этникадикай, неоклассикадикай менфят къачузва: чаз ва чи муьштерийриз ихътин къетIенвилер кваз арадал гъанвай кIалубар хуш жезва. Гъакъикъатдани, абур рикIиз чимиьур я. Идалай гъейри, ихътин кIалубар исятда вири дуьньяда сейли, деб я.

Чна гъар жуьредин кIалубар сад-садак какадарзавай дуьшуьшарни жезва. Амма чун гъар са кIалуб хуси рангаралди, таваралди, къетIенвилералди тафаватлу ийиз

алахъзава. Гзаф дуьшуьшра муьштерияр чна чпин заказар тамамарзавай къайдадал рази яз амукъзава. Асул гьисабдай, чна гъазурзавай кIалубар гзафни-гзаф общественный дараматриз ярашугъбур я. Мисал яз, абурукай офисар, жуьреба-жуьре салонар, кафеярни ресторонар тадаракламишдайла менфят къачуз жеда. Амма им чна яшайишдин кIвалерин кIалубар гъазурзавач лагъай чIал туш. Вири заказдилай аслу я.

Къейд ийин хьи, чяхъ хсуси хатI ава. И кар сеbeb яз, чун амайбурулай тафаватлу жезва. Чна хъсандиз кIвалахзава лагъайтIа жеда. Гъакъикъатдани, чи коллективда дуствили агъавалзава. Ина кIвалахзавай инсанри сада-садаз куьмекзава. Ина чарабур авач, вири жуванбур я. Мадни башкъа, хьуьруьнрални зарафатрал чи рикI гзаф ала, - шаддаказ къейдзава Розади.

Инсан ва я тахъайтIа тайин са коллектив гьихътинди ятIа, абуру куьчурмишзавай уьмуьрдайни якъин жеда. Зулейхадини Розади Британиядин къавалрин-музыкантрин машгъур «Sade» тIвар алай дестедин манийриз яб гузвайди чир хъайила, зун генани гъейран хъана.

- Къавалрин арада и дестедин манидардиз «The First Lady Of Cool» лугъзува. Адан манийрал рикI алайбурун арада манидар «The Lady» яз машгъур хъанва. ГъакIни чаз виридаз сейли актер Джуд Лоуни хуш я, - суьгъбетзава гъевесдивди Розади.

Малум хъайивал, абурун десте ялзавай вахтунда Джуд Лоу къугъвазвай кинориз килигзава. Къейд ийин хьи, и актерди иштиракнавай са шумуд кино Оскар ва Глобус хътин кесерлу премийризни лайихлу хъанва.

Суьгъбет Зулейхади давамарна:

- Дуьшуьшдай са сеферда заз французрин итимри ишлемишдай атирдин таблигъат тухузвай реклама-малумат акуна. Ана винидихъ тIвар къур актерди иштиракзава. Заз рекламадин кадрарай и атир рушани ишлемишзавайди акуна. Амма зун и кардал кIусни тажуб хъанач, гьикI лагъайтIа французри итимар патал акъуднавай атирар зазни гзаф бегенмиш я. Иллаки мускусдин ва тембекдин ни галай атирар. Авайвал лагъайтIа, заз дишегълийрин

Гзафбуру дизайнер хъун патал яратмишунрин мектеб аквалтарна кIанзава лагъана фикирзава. Гъакъикъатда лагъайтIа, акI туш. Эвелни-эвел, и кеспидал рикI хъана кIанда. КIвалахдин жигъетдай авай ашкъиди, чирвилер къачунихъ цIигелхъуни гъар са пеше итижлу ийизва. Дизайнер хъун патал, гьелбетда, инсандихъ яратмишдай бажарагъ хъун лазим я. Зи фикирдалди, Зулейха Хаппалаевади вичин пешедин гъакъиндай дуьз баян гана. Ада лагъана: дизайнер – им ахътин пеше я хьи, эгер вахъ бинедилай и пешедихъ майларавачтIа, санетижани къазанмишиз жедач.

атиррилай итимри ишлемишзавай атирар хуш, итижлу я. Вучиз? Гъавурда твада. Зи фикирдалди, дишегълийрин атиррилай тафаватлу яз, итимрин атиррик хамуниз пис пагахъай таъсирзавай затIартIимилква. Эхъ, дишегълийрин цIийи атирар, вижевайбур я, хъсанбур я лугъуз, са къатди рекламаяр къалурзава. Амма дишегълияр патал акъудзавай цIийи «савкъатар» ери тарифдинди туширбур я. Гъавилай за итимрин атирар сифте чкадал эцигзава.

Зулейхади вичин маса фикирарни ашкара авуна:

- Заз тIебиатдал ял ягъиз кIандач. Дустарихъ галаз къулайвилер авай кафеирин фин, суфрадихъ жуьреба-жуьре темаяр веревирд авун заз хуш я. Барселонадиз, Париждиз сиягъатдиз фидай ниятар ава. Вучиз ятIани, Италияди зи фикир вичел желбнач.

Вафалу дуст тир Роза Мирзоевади Зулейхадин рахунар давамар хъувуна:

- Къейд ийин хьи, чна – Студио-46 бюродин къуллугъ-чийри, яратмишунрин жигъетдай цIийи фикиррал чан гъун патал, дуьнья тирвал сиягъатзава, яб гузва, килигзава. Нетижада чак руьгъ акатзава, чаз маса уьлквейра чун машгъул жезвай кIвалах гьихътин дережада аватIа якъин жезва.

Студио-46 бюродин къуллугъчийри са кардал кIевидаказ амалзава: мумкинвилериз килигна, муьштеридин вири истемишунриз жаваб гун ва адаз вичиз хкъдай ихтиярар тешкилун.

Бюродин кIвалахдикай куьрелди, амма метлеблудач вичин пешедин гъавурда хъсандиз авай Шамсудин Нуцаловани ихтилатна:

- Дизайнердиз вичин гъилик къай объект эцигуни карда ишлемишзавай материалрикай хабар хъана кIанда. Рушари къейд авурвал, дизайнер тек са яратмишдай алакьунар авайди хъун бес туш, адахъ хейлин маса рекъерайни чирвилер хъун чарасуз я.

- Зи фикирдалди, - къейдзава Зулейхади, - Дагъустандин халкъдин шайр, зи чIехи буба Юсуп Хаппалаеван бажарагъдикай Аллагъди зазни, адан хтудизни, са пай ганва.

Исмаил Эфендиева алава хъувуна:

- Дизайнердин хиве са шумуд везифа ава. Интерьердин композиция арадал гъунилай гъейри, ада кIалубдин гъар са къетленвилер фикир гана кIанзава. Гъейран жедай интерьер авай кIвали, эвелни-эвел, хатасузвилер истемишунриз жаваб гун лазим я. Дизайнерри интерьер гъазурдайла и кардизни къетлен фикир гузва. Мадни башкъа, дизайнерди муьштериди заказнавай кIалубдин винел кIвалахдайла, ам вири терефрихъай эфзелди хъун патал, вири къуватар желбзава. Эгер адан фикирдалди муьштериди теклифзавай вариантдик нукъсанар кваз хъайитIа, абуру гъасятда къейдзава ва муьштери гьикI авуртIа хъсан ятIа, гъадан гъавурда твазва...

Студио-46 бюрода кIвалахзавай дизайнеррин фикир сад я: муьштерийрин игътияжриз рази жедай къайдада жаваб гун ва чпикай хъсан фикир тун. И кар жегъил пешекаррилай, са шакни алачиз, алакъзава. Къуй абурухъ кIвалахдин рекъе мадни чIехи агалкъунар хъурай.

Имран-бег и Сара-бича-ханум Сурхайхановар, зи чѐхи дидедин бубани диде

Зи диде Наида

Зуни диде

Шарифат Джафаровна

Хизандин кьисмет, квалдин кьисмет

САБИНА ИСРАПИЛОВА

Буйнакск. Зи аял ва жаван вахтар акъатай шегъер. Къени зи риклел инин куъчяр, квалер, абурун клалубар алама. Аял члавуз рухсатрин вахтунда зун «Свобода» куъчеда яшамиш жезвай вахан квалеле жедай. Зазни залай тек пуд йисан гъвечли хтулдиз квалдин квал хкаж хъана, къуншидин сала авай тарцелай тутар нез кландай. И квалелихъ неинки адрес, адахъ гъакни тварни авай. Шегъерэгълийри и квалелиз Ахкуеврин квал лугъудай. Белки гилани лугъузма жеди. Вучиз? Вучиз лагъайтла ина виридаз сейли Ибрагъим Жафарович Ахкуев яшамиш жезвай. А касди шегъердин гимндиз гъава кхъена. Яратмишдай бажарагъ авай ада мектебар акъалтарзавайбуруз виъеткаяр гъазурзавай. Ада язавай шикилриз вирида еке тир кьимет гузвай. Ахкуеврин хизан шегъерда гъурмет авайбурукай сад тир. Мукъвара Ибрагъим Жафаровичан хтул Жанна Абуевадихъ галаз таниш хъайдалай къулухъ заз Ахкуеврин хизандихъ бинедилай девлетлу ва итижлу тарих, чѐхи агалкъунар авайди малум хъана.

И вакъиа алатай асирдин 20-йисара Къази-Къумух хуъре кьиле фейди я. Къазикъумухви, Сурхайхандин неве Имран-бег Сурхайхановахъ гуъзел къве руш авай: Пахай-ханум ва Нана-ханум. Рушариз девлетлу, варлу хизанда кьетлен тербия ганвай. Чѐхи хъайила, абур маса ханарин рухвайриз гъуьлуз фин, абурун фамилияр къачун лазим тир. Хайи яхул члалалай гъейри, абуруз фасагъатдиз араб, авар, дарги ва къумукъ члаларни чизвай. Советрин гъукум тестикъ хъайила, чеб репресийрикай хуън патал, абур бубадин тварцикай фамилиявуниз мажбур хъана. Нетижата рушарикай Имрановаяр хъана.

Хуъре Жафар твар алай са жаван яшамиш жезвай. Яшайишдин къатарал гъалтайла, ам алишверишдал машгъул жезвай касдин хва тир, гъавилий хандин рушариз ам кутугнавачир. Авайвал лагъайтла, адахъ свасни авай. Амма са сеферда адаз гуъзел Пахай-ханум акуна. Жафаран риклелай дуънья михъиз алатна. Ам рушал акунмазди ашукъ хъана. Рушазни ам клан хъана, ада вичин гъиссер

чуънуьхнач, Жафараз разивилин жаваб гана. Диде-бубайрин патай разивал тежедайди хъсандиз чизвай жегъилар Темирхан-Шурадиз катдай фикирдал атана.

Жафаран вилик акъвазнавай къилин везифа вичин кланидаз къулай шартлар тешкилун тир. Адаз кваллахдикай киче тушир. Алишверишдал машгъул хъунилай гъейри, адахъ заргарвилин бажарагъни авай. Са къадар вахт арадай фейила ада, гуъгъуьнлай Буйнакскдин агъалийри адан тварцихъ ягъай, квалер маса къачуна...

Жафаран ва Пахай-хануман хизанда пуд велел – Шарифат, Ибрагъим ва гъвечли руш Наида дуъньядал атана.

Пахай-хануман вах Нана-ханум инкъилабчи тир Мегъамед Далгатаз гъуьлуз фена ва Махачкъаладиз куъч хъана. Советрин жегъил республикада адан уьмуьрдин юлдаш машгъур кас тир. Ам хъсан кваллахдал алай – Дагъустандин ЦИК-дин председателдин къуллугъ. Вахари сада-садахъ галаз сих алакъаяр хуъзвай.

Имрановрин хизандай анжах гъа и къве касдиз суьргъундикай къутармиш

жедай мумкинвал хъанай. Амайбур вири вагонриз яна, Къиргъизистандиз акъуднай. Абур са баябан чуьлдиз ахъайна. Бедбахтвелик акатнавай инсанри гъилералди фур эгъуьнна, сад-садавигис хъана, хъуьтлуьн мекъи йиф акъуднай. Пакадин юкъуз абур патав гвай хуьре яшамеш жезвай къиргъизриз жагъана, квализ хутахна, абуруз туьн-хъун гана, ферикъат авуна. Ханарин тухумдин векилар гъурбатда яваш-яваш квачел акъалтна ва са къадар вахт арадай фейила, абуру Жанги-Пахта твар алай совхоз тешкилна. Ина Дагъустандин ва Чечнядин жуьреба-жуьре районрай тир инсанар яшамеш жезвай. Сурхайхановрихъ чпи кутунвай цийи хуьре еке гуьрмет авай. Абуругъана кучудни авунва.

Жафарахъ хизанни галаз Махачкъаладиз куьч жедай ниьат авай ва цийи квалерин патяхъай икърарни хъанвай. Амма бирдан Мегъамед Далгат дустагъна. Советрин гьукумдиз акси сиясат тухуз-ва лагъана, ам Сибирдиз суьргуьндиз акъудна. Ам малум тушир шартлара гъана кечмиш хъана. Нана-ханум гъвечи руш Солтанатни галаз куьчедиз акъудна. Жафар Ахкуева яран вах вичин квализ Буйнаксдиз хкана.

Са къадар вахт арадай фейила, бедбахтвили Жафаран квалин ракни гатана: ам, фитне, къалп хабарар чуклурзава лагъана буьгътен вегъена, дустагъда туна ва хизандихъ галаз алакъа хуьдай ихтиярни авачиз, муьжуд йисан къене Юкъван Азиядиз акъудна. Дишегълияр аяларни гваз текдиз амукъна. Абурал халкъдин душманар лагъай леке хъанвай. Государстводи вири эменни вахчун тавун патал Пахай-ханума квалевай багъа затлар къуншидин квалечуьнуьхна, къизилдин манатар лагъайтла куьгъне дивандин къене туна. Гуьгъуьнлай къуншийри чпел ихтибар авур хазина, гуя къачагъри чуьнуьхна лагъана, элкъвена вахканач. Акъалтлай четин шартлара хандин рушариз диванда чуьнуьххай манатрикай куьмек хъана.

Гъа икI абуру са жуьреда чпин къил хвена. Аяларни чехи авуна, квалихъни, Жафера вич дустагъда гъатдалди са шумуд йикъан вилик цайи тутун тарцихъни гелкъвена. Пахай-ханума датлана Аллагъдивай вичин велериз къванни чпиз акур акъван дердер, эхай къван зидвилер къисмет тахъун тлалабзавай. Чехи рушари – Шарифат Акхуевадини Солтанат Далгата гъвечи чвалалай медицинадиз майилвалзавай. Абуру къведни мединститутдик экечIна. Хъсандиз клелнатлани,

абуруз «халкъдин душманрин» рушар я лугъуз, яру дипломар ганачир...

Институт акъалтларайдалай къулухъ Солтанат Далгат Дагъустандин дагълара авай са яргъал хуьруьз кваллахиз рекъе туна. И вахтунда Нана-ханум Абдурагъман Даниялован патав фена ва адавай вичин рушаз Буйнаксда кваллахдай ва яшамеш жедай ихтияр гун тлалабна. Анжах адан тлалабун къилиз акъуднач. Кесиби дишегъли рушахъ галаз санал цийи чкадиз куьч хъана. Са йис арадай фейила, абур элкъвена хтана. Мад са шумуд йисалай Солтанатан къисметда гъич фикирдизни гъиз тежедай кваллахар хъана: «халкъдин душмандин» руш я лагъай тагъма алай адакай республикадин психиатрический больницадин къилин духтур хъана ва гуьгъуьнлай «ДАССРдин лайихлу духтур» тварциз, «Гуьрметдин знак» ордендиз лайихлу хъана.

Шарифатани чехи агалкъунар къазанмишна. 1948-йисуз Дагъустандин мединститута къалтларай жегъил пешекар Буйнаксдин В.И.Ленинан тварунихъ галай саднавай больницадин участковый духтурвиле тайинарна. 1955-йисуз больницадин къилин духтур В.Балиоса, ам Вирироссиядин педиатррин съезддиз рекъетвадайла, характеристикада ихътин гафар кхъенай: «Вичивай ва вичин регъбервилик кваллахзавайбурувай гзаф истемешзава, кваллахдив рикI гваз эгечIзава. Адалай коллективда кваллах тешкилиз алакъзава». 1960-йисузада «ДАССРдин лайихлу духтур» лагъай гуьрметдин твар гана. 1962-йисуз чкадин «Коммунист» газетдин редакциядиз чар атана: «Ихтияр це куь газетдин чинрилай аяларин больницадин духтур Ахкуева Шарифат Жафаровнадиз бицекрив къайгъударвилелди ва вичин везифайрив пешекарвилелди эгечлунай сагърай лугъудай. Адакай духтур хъанач, ам дидеди духтур яз хана. Гъабибоврин хизан».

Больницада кваллахай зур асирда Шарифат Жафаровнадин тварцихъ ихътин чарар агъузралди атана.

Гъайиф хъи, и экуь, къени дишегъилидин уьмуьр са акъван регъятди хъанач. Ам сифте жегъил хцикай, гуьгъуьнлай хтулдикай магърум хъана. Къенин юкъуз адак чехи жезвай хтулри руьгъкутазва. Абуру чехи дидедив шадвал гъиссиз тазва.

Ибрагъим Ахкуев. Дидебубадин дамахни даях. Тухум давамарзавай авайни-авачир

Чехи буба Ахкуев Джафар Ибрагимович

П. Савицкийдин шикил. Чехи буба

Чехи диде. Ахкуева Пахай-ханум Имранбеговна

Хизандихъ галаз шикил

Дагцикин председатель Мегамед Далгат ва адан юлдаш Нана-Ханум

Руш Солтанат диде-бубадихъ галаз

Сакинат Садиковна Ибрагъман юлдаш

Жанна Абуева

са хва. Адан къисмет гыхътинди хъана? ДГУ-дин тарихдинни филологиядин факультет акъалтIарна. Акъуллу, хци зигъинавай гадади вичи-вичиз музыкадин сирерайни къил акъудна. Адакай машгъур музыкант хъана. Акурбурун гафаралди, абурун арада профессор Н.Мелик-Саркисовани авай, Ибрагъим, халис устад хъиз, фортепянодал, гитаралди, аккордеондал къугъвазвай. Гъатта Пузарралди къугъвадай ЧIагъандални ада Штраусан вальсар тамамарзавай. Адахъ яб акалдайла, вири гъейран хъана амукъдай. Бажарагълу жегъилдиз жуьреба-жуьре йисара гзаф чкайрай теклифар атана. Гъатта эстрададин машгъур гъетер тир Сергей Агъабабова, Никита Богословскийди адаз чпихъ галаз санал кIвалахун теклифнай.

1966-йисуз адан тIвар шегъердин тарихдин чинра тур вакъиа къиле фена. ГъикI ятIани са йифиз бульварда къве кас сад-садал туъш хъана. Абурун галачиз Буйнакскдин тарих фикирдиз гъиз жедач: СССР-дин халкъдин муаллим Булач Имадутдинович Гъажиев ва шегъерда тIвар-ван авай музыкант, фотограф Ибрагъим Жафарович Ахкуев.

- Чидани ваз, чан зи таниш, - Ленинграддай тир актер Гена Смехова чи шегъердикай вижевай шиирар кхъенва, - лагъана Б.Гъажиева. - Вуна адаз гъава кхъенайтIа хъсан жедай...

- Адан гафари зак гъевес кутунай, - гуьгъуьнлай суьгъбетнай И.Ахкуева. - Саки са вацран къене зун кIвалахдик хъана. Саки гъава кхъиз тежез. Гуьгъуьнлай за музыка зи къиле авайди къатIана.

ГъаикI «Буйнакскдикай мани» арадал атанай. Ам музыковедри С.Агъабабован «Дагъви дишегъили» манидихъ галаз са жергеда эцигзава. Белки и мани течир шегъерда садни авач. Жуьреба-жуьре йисара и мани Советрин эстрададин гзаф манидарри тамамарна. Къилди къачуртIа, Муслим Магомаева, Эдита Пъехадиди...

Адакай пешекар композитор хъанач, ада вичиз музыкадин муаллимдин пеше хъана ва хейлин йисара Буйнакскдин 1-нумрадин гимназияда гъакъисагъвилелди зегъмет чIугуна.

Къейд ийин хъи, адан гъилик музыкадай чирвилер къачур Нина Старчакакай, Умразият Арбухановадикай тIвар-ван авай оперный манидарар, Зарифа Абдуллаевадикай машгъур дирижер хъана. Къенин юкъуз абурал Дагъларин уьлкведи дамахзава. Буйнакскдин 1-нумрадин гимназияда кIелзавай йисара Ибрагъим муаллимди гайи чирвилери абурун агалкъунрин бине кутуна.

Адан уьмуьрдин юлдаш, бубадин дустунин руш Сакинат Садиковна, гуьлуьз фидалди Азербайжанда яшамиш жезвайди тир. Агалкъунралди Бакудин мединститут акъалтIарай адакай гележегда тIвар-ван авай духтур-инфекционист хъана.

КIвале Шарифат Жафаровнадини Сакинат Садиковнади аялрик акатзавай жуьреба-жуьре азарар веревирддай, абурун вилик пад къун патал гыхътин дарманар авун лазим ятIа тайинардай. Ибрагъим Жафаровича лагъайтIа, шикилрин лаборатория кардик кутуна ва вичинрикI алай пешедихъ галаз саналшикилар ягъунални машгъул хъана.

Вахтар къвез, алатзавай. Ахкуеврин са шумуд несил чIехи хъайи кIвал ремонт авуна кIанзавай. Ибрагъим кIвалерал неинки гъил элкъуьрдай, гъакIни бязи эцигунар гихлигдай фикирдал атана. Ада кIвалин гъаят михъиз кIевирзавай тутун тарни атIудайвал хъана. Адаз, халкъдин лугъунралди, тутун тар атIайла, бедбахтвал жедайдакай хабар авачир. Тар атIана. Гуьгъуьнлай кIанчI кукIвардайла малум хъайивал, тарцин дувулар лап деринриз фенвай ва кIвал михъиз а дувулрал акъвазнавай.

Жафар ва Пахай-ханум Ахкуеврин гъвечIирушан-Наидадин уьмуьр тIимил четинди хъана. Къилел буба алачиз чIехи хъайи руш, яшариз акъатайла, хейлин рушарин мураддиз элкъвенвай Надир Абдуллаевал ашукъ хъана. Жегъилар эвленмиш хъана ва са къадар вахт арадай фейила абуруз руш хъана. Веледдал Назават тIвар эцигна. Багърийри адаз Жанна лугъудай. Къадар-къисмет ахътинди хъана хъи, ам уьмуьрдин юлдашдихъ галаз чара хъана. Ам къведлагъай сеферда фронтвик тир Шамил Арчилаеваз гуьлуьз хъфена ва Атикат тIвар алай мад са руш хана.

Адан сифте руш Жанна Абуева вири республикада тIвар-ван авай писатель, алим, педагог я.

Ам алапатдин дишегъли я. Адакай геждалди суьгъбетар ийиз жеда. Вичин шиирра, гъикайра ада вичикай гегъеншдиз суьгъбетзава. Адан яратмишунрай зегъметкеш инсандин къисмет, ачух рикI, инсанвилеин ерияраквазва. Са гафуналди лагъайтIа, Жанна Абуевадин яратмишунрин алапатдин алемди гъар са касдин фикир желбзава.

За адакай къилдин макъала кхъида. Анжах маса сеферда. Амни машгъур Ахкуеврин сихилдин векилкай сад я къван. Къегъалвилелди, баркаллувилелди тухумдин къени крар давамарзавай...

МИЯСАТ РАДЖАБОВА:

**«ТАМАШАЧИДИЗ
КЪАДАРСУЗ
«ФУРС ГВАЙ ГЪЕТЕР»
ХУШ ЖЕДАЧ...»**

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

Телевидениди анжах пешекарар хкъзава. Ачух эфирдиз экъечдай мумкинвал - къазанмишна кланзавай лайихлувал я.

Тележурналист, телепередачайрин са шумуд циклдин автор, «Дагъустан» ГТРК-дин литературадин редакциядин редактор Миясат Раджабовади гъа икI фикирзава.

Мукъвал-мукъвал телевизордин экрандила аквазвай ам республикада гзафбуруз сейли кас я. Анжах адан уьмуьрдикай, яратмишунрикай, кIвалахдикай чаз вуч чизва?

Миясат Махачкъалада чIехи хъана. Адан буба – лезгийрин машгъур писатель Абдул Раджабов – повестрин, гъикайирин, пьесайрин автор тир. Вичин яратмишунар ада урус чIалал кхъизвайтIани, адан кIвале, хизанда хайи чIал сифте чкадал алай.

Гаф кватай чкадал къейд ийин хъи, Раджабоврин хизанда чIехи хъайи пуд аялдизни – Миясатаз ва адан чIехи къве стхадиз - фасагъатдиз лезги ва гъатта къецепатан бязи чIаларни чизва.

Махачкъаладин 13-нумрадин юкъван мектебда акъалтIай, хъсан чирвилер къачунвай руш ДГУ-дин къецепатан чIаларин факультетдиз гъахъна.

Миясат гъевчи чIавалай секин ва агъайна аял тир. Ада садрани вич вилик жергейра тваз алахъдачир, акси яз, датIана хъендик акъваздай, утанмишвал ийидай. Амма адахъ санал кIелзавай юлдашрин, тарсар гузвай муаллимрин патай еке гъурмет авай.

Йикъарикай са юкъуз Миясатаз, гъеле университетда кIелзавай йисара таниш хъайи ва Дагъустандин телевиденида кIвалахзавай танишри - Загъир Арухова, Александр Гентелева, Расул Микаилова, Тимур Нурмегъамедова - чпин программада кIвалах авун теклифна.

Съемкайрин тежриба хийирлуди хъана, амма Миясат журналистдин, телеведущийдин дережайрикай фикирзавачир. Къадар-къисметди адаз мад сеферда уьмуьрда тайин са рехъ хкъадай мумкинвал хъана.

Чи макъаладин къилин игитдиз «Платан» телекомпаниядай кIвалах теклифна – редактордин куьмекчивал. Гзаф фикирар авурдалай къулухъ, Миясата вичин уьмуьр телевиденидихъ галаз алакъалу ийидай къарар къабулна.

КIвалахдин рекъе ам йигин камаралди вилик физвай. Са шумуд йис алатайла, Миясат литературадин редакциядиз хтана. Гуьгъуьнлай ам и редакциядин къилени акъвазна. Миясата рикIел хкъизвайвал, сифтедай ада и пеше тарсарилай къеце тухудай тарс-кIвалах хъиз къабулзавай, амма гуьгъуьнлай ам журналиствал вичин асул пеше тирдан чIалахъ хъана.

Телевизордиз килигдайла, гзафбуру чпивайни са манйивални авачиз телевиденида кIвалахиз жеда лагъана фикирзава жеде. Анжах им регъят крарикай туш. Телевиденида кIвалахуни инсан компаниядин руководителдин истемешунрилай аслу ийизва, хейлин маса месълар пайда жезва.

Вичин кIвалахдикай Миясат Раджабовади гъевесдивди сугъбетзава. Адан ихтилатрай малум жезвайвал, телевидение адан къвед лагъай кIваллиз элкъвенва.

Ада сугъбет ийизвайвал, са кIусни утанмишвал тийиз, виКегъдиз, сивик мили хъвер кваз экрандила рахун патал, тек са фикир желбдай хътин хуш винел патан ақунар хъун бес жезвач: камерадизни вири инсанар «хуш» туш, адахъни хсуси «дадар» авайди я! Къилди къачуртIа, буйдиз артух къакъан тушир, яхун якIарин, чинин тайин кIалубар авай инсанар телевизордин экрандила иллаки хъсан аквада. ..

- Са компанияда духтур пайда хъайила, вирида адаз чпин тIал-квалдин патахъай арзаяр ийида, юрист хъайитIа – вири адавай меслятар къачуз чалишмиш жеда, - лугъузва Миясат Абдуловнади. - Амма вучиз ятIани, машгъур тележурналист гъалтайла, вири адаз насигъатар гуз гатIунда: передача гъикI хъсанарда, вуч лугъун лазим я, гъикI кхъида, гъихътин парталар алуКда ва икI мад...

- Сада къванни «За хирургдилай хъсан операция ийида» лугъудач. Анжах виридаз, гъар низ хъайитлани, ачух эфирдай телепередача гьикI кьиле тухудатла, хъсандиз чизва! Гъатта бязибуру чпи и кIвалах пешекар журналистдилай гена хъсан тамамарда лугъуз хивени къада, - суьгъбетзава Миясата.

- Гзафбуруз телевиденида кIвалахун регъят кар хъиз ава. Эгер са ни ятлани вич телевиденидиз атайла, гъасятда камерадин вилик ацукъарна, ачух эфирдай къалурда ла-

Миясат Раджабовади гъисабзавайвал, адан кIвалах патал маса инсанрин гъавурда акъунихъ, абурун истемишунриз жвааб гунихъ, абурухъ галаз шадвални паишманвал паюнихъ еке метлеб ава. Чи макъаладин къилин игит хъсандиз уьмуьрдин гъавурда ава, адан зарафатрал рикI ала. Адалай четинвилер регъятдиз алудиз алакъзава. Телеведущий маса къайдадин инсан хъана виже къведач. Абурун кIвалахда гъузет тавур легъзеярни жезва. Мисал яз, садлагъана экв хкахъзава, микрофон кардикай хкатзава, режиссерри герек авачир видеосюжет кутазава ва икI мад... Гъамиша вири крариз гъазур хъана кIанзава.

гъана фикризаватла, ам дериндай гъалатI жезва. Передача тухузвай касди лугъузвай ихтилатар виликамаз ада вичи, редакторди, гъазурзава. И жигъетдай телеведущийдихъ яратмишдай бажарагъни хъун чарасуз я.

Экрандилай халкъдихъ галаз рахазвай кас вири рекъерай эфзелди, яни амайбурулай артухди, хъун лазим я. Ам гъа са вахтунда идеолог, халкъдик руьгъ кутазвайди, автор, редактор, режиссер... я. Куьрелди лагъайтла, телеведущийдин везифаяр, истемишунар къалин я. Гъелбетда, телевиденидиз вири сад хътин рекъерай яна къвезвач. Амма зи фикирдалди, агъа кIан 2-3 йисуз къванни журналист, мухбир, программарин редактор яз кIвалахна, жуван тежриба хкажна кIанда. Зун, захъ галаз кIвалахзавай хейлин юлдашар хъиз, и рекъерай фенвайбурукай я...

Вичин кIвалахдикай суьгъбетзавайла, Миясат Раджабовади заз хабар къаз кIанзавай кардикайни ихтилатна. И суал, и месэла тележурналист жез кIанзавай гъар са касдиз итижлу хъун лазим я.

- Тамамдиз жуван къуватрихъ инанмиш хъун, агъайнивал квадар тавун и пешедин сагъиб жез кIанзавай касди гъисаба

къуна кIанзавай лишанар, къилихдин терефар я. Артух фурседамах авунни кутугнавач. Тамашачидиз къадарсуз фурсе гъай «гъетер» хуш жедач. Гъелбетда, рикIиз кIан хъайила, вири чириз жеда, амма телеведущийдин къилихдикай рахайтла, адан вири ерияр къенибур, чешнелубур хъун лазим я. И пешедал машгъул жез кIанзавай касдин вилик еке ва гегъенш рехъ ква. Хейлин рекъерай жув еримлу авунал еке къал ала. Яратмишдай бажарагъ хъунни чарасуз я.

- Фикир желбдай винел патан акунрилай гъейри, тележурналистдиз хъсан сес, къайдадик квай дикция, сабурулувал, инанмишвал герек я. Тамашачидиз ачух эфирда кIвалахун - нефес къачуз гьикI регъят ятла, гъакI регъят яз аквадайвал...

Са шакни алачиз, ачух эфирда кIвалахзавай кас галат жезва. Ачух эфирдиз экъечIнавай журналистдал психологиядин жигъетдай самолетдин летчикдал къван пар ацалтзавайди алимри-медикри фадлай тайинарнава.

За Миясатавай сифте яз камерадин вилик ацукъна кIвалахдайла, ада вич гьикI гъиснайтла, гъадакай жузуна. Хейлин масабуруз хъиз, и кар зазни гзаф итижлу тир. Адан гафарай малум хъайивал, гъихътин кас хъайитлани, сифте яз камерадин вилик ацукъайла, ада утанмишвал гъиссада, адак къалабулук акатда.

- Фикир гайила, инсан «викIегъди», вичихъ инанмишди я, вири хъсан я: фасагъатдиз раханни ийизва, вири жезва, амма камера кутунмазни, адак регъуьвилин, кичIевилин, теспачавилин гъиссер акатзава. Са патахъай, акI я хъи, жува-жув адетдин къайдада тухвана кIанзава, муькуь патахъай, фикир гайила, икIни жува-жув тухун герек туш. Тежез-

Гъакъикъатдани, алай аямдин телевидение гзаф къадар программарикай ибарат я: машгъулардайбурулай гатIунна, хабаррин программарал къведалди. Эфирдиз акъудзавай передачадин винел гзаф инсанри кIвалахзава. Абурун арада редакторар, операторар, режиссерар ава. Амма виридалайни чIехи жваабдарвал, зи фикирдалди, автордин хиве гъатзава. Ам передачалди ва вири къаналдин чин, суфат я. Маса гафаралди лагъайтла, дестедикай са ни ятлани гъалатI ачухайтла, сифте нубатда автордин чин яру жезва.

вайвиляй ваь, герек авачирвиляй: гьикI лагъайтлани, вун «халкъдин» вилик ква эхир! Са гафуналди, телеведущийди вич кIвале тухузвай къайдада тухун лазим туш. Им ачух эфир я, ваз тамашачийри яб гузва. Эгер жува-жув адетдин къайдада тухуз хъайитла, и карди вун хъсан, гъавурда авай пешекар яз къалурдач.

Операторрихъ галаз хуьзвай алакъаярни иллаки важиблу я. Чна чи, абуру чпин везифаяр тамамарзава. Съемкаяр ийидай вахтунда телеведущийдин сифте тамашачияр операторрикай жезва, гьикI лагъайтла абуру вахъ галаз са студияда ава. Эгер камерадин къулукъ ви рикIиз хуш, чими инсан галатла, ваз ви кIвалах кьиле тухузни регъят жеда. Мадни: ви дугъривилихъ, дуьзвилихъ еке къимет ава. Тамашачиди телеведущийдин дугъривал, рикIин ми хъивал гъасятда къатIуда. Гъавиляй экрандилай халкъдихъ элкъведайла, тапан гъиссер къалуриз алахъун герек туш, анжах рикIяй-рикIиз тир гъиссер къалурун хъсан я.

- Гзафбуру телеведущияр чпи-чеб машгъур авунал машгъул жезва лагъана фикирзава. Гъавиляй абуру чпин

кIвалахдин хейлин четинвилерни эхзава. Гьакъикъатда лагъайтIа, икI туш. Машгъурвал къазанмишдай рекьер-хуьлер садни къвед авач. Тележурналист къетIен пешекар я. Захъ галаз санал кIвалахзавай юлдаш-рихъ виридахъ са макъсад ава, чун са пешеди тупламишзава. Авайвал лагъайтIа, чи хивевай жавабдарвал екеди я, гьикI лагъайтIа чун тележурналистар я. Амма рикIевай къастуни а жавабдарвал, заланвал артух гьиссиз тазвач.

- Аял чIавалай заз жуьреба-жуьре передачайриз килигиз кIандай. Жува-жувакди тележурналистдин везифаяр веревирддай. Зи фикирдалди, телеведущийдихъ алааматдин къуватар ава: адавай тамашачийриз таъсириз жезва, абурув жуьреба-жуьре месэлайрикай фикириз тазва, веревирдерриз рехъ гузва...

За Миясатахъ галаз ГТРК-дин куьгъне дараматда саки вад йисуз кIвалахна. Гила за, адахъ галаз и дараматда суьгъбет ийидайла, Миясатаз такурай лугъуз, вилин накъвар са гуж-балаладди чуьнуьхзавай: зи рикIел и идарадиз Мегъамед Халимбегович Гьамидова регъбервал гайи йисар хквезвай. Советрин девирда лигим хъайи халис пешекарар, гъайиф хьи, чахъ тIимил ама. Абурухъ галаз кIвалахдай мумкинвал хъайибурухъ, амайбурулай тафаватлу, къетIен хатI ава. Гьахъ я Миясат Раджабова: чи девирда чIалан культура къвердавай зайиф жезва. Ктабар кIелзавайбурун къадар садлагъана тIимил хъанва. Гзафбуру ктабар социальный сетралди эвезнава. И карди акъалтзавай несилризни пис патахъай таъсирзава.

Журналистри чIалан культура хуьник ва еримлу авуник лайихлу пай кутазвайди я. Хайи чIал чир хьун бес жезвач, къецепатан чIалар, гьич тахъайтIа ингилис чIал чир хьунихъ, еке метлеб ава. Гаф кватай чкадал лугъун хьи, Миясат Раджабовади телевиденида кIвалахунилай гъейри, университетда тарсарни гузва.

Телевидениди чи обществода важиблу роль къугъвазвайди я. Ада миллионралди инсанриз таъсирзава. Адан ери хъсанаруник Миясат Раджабова хътин пешекар журналистри лайихлу пай кутазва. Чи мурад адахъ кIвалахдин рекъемадни чIехи агалкъунар хьун я.

Сирано хьун патал адахъ кутугай нер ава

- «Печорин» пьесада къугъвазвай Казбич дагъустанви актер я, - субутзавай заз дустуни.
- ВунгъалатI жезва, ам чеченвия, - тестикъар хъийизвай за.

КилигайтIа, дуст гьахъ тир, амма зунни гьакъикъатдивай са акъван яргъа авачир.

Актер Арслан Мурзабегов Махачкъалада дидедиз хъана, гуь-гуьуллай диде-бубадихъ галаз санал Грозныйдиз куьч хъайиди я. Са къадар вахт алатайла, элкъвена хайи шегъердиз хтана.

- АкI ятIа, дагъустанви чечен я, - атана чун къведни эхирни са фикирдал.

- Закай Казбич дуьшуьшдай хъайиди я, - лагъана Арслана. - Зун Мавлет Тулпарован тамашада къугъвазвай. Вилик дипломдин кIвалах квай. Москвадин режиссер Казбичан ролда къугъвадай актердихъ къекъвезва лугъудай ванер зални агакъна. Зани, энгел тавуна, кастингдиз жуван шикил рекъе туна. Ахпа и кар зи рикIе-лайни алатна. Гъиле авай тамаша чна агалкъунралди вахкана. За гележегда квел машгъул жедатIа, гьадакай фикирзавай. Бирдан заз Москвадай зенг авуна ва Казбичан ролдин патахъай аниз атун теклифна.

Чкадив агакъайла заз акуна хьи, зун хътин дагъви актерар ина къадалай виниз ава: ингушар, чеченар, кабардинар... Са гафуналди, иниз Кеферпатан Кавказдин хейлин векилар атанвай. И карди зи инанмишвал, гьелбетда, артухарнач. Амма маса рехъ авачир. Суьгъбет киле фидай чIавуз завай балкIан гъализ жедайди яни лагъана, хабар къуна. БалкIан гъинай, зун гъинай! БалкIан зи яшинда мукъувай тек са сеферда акунвай. «Зи кIвалахар чIур хъана» - фикирна за. Амма зун руьгъдай аватнач.

- Гьелбетда, - викIегъдиз жаваб гана за. – БалкIан гъализ тежер дагъви жедани мегер?

Режиссер тир Александр Котт гъейранвилелди заз килигна ва заз гъиле-гъил аваз Казбичавай «Карагез» къакъудзавай агъвалат къугъун теклифна. За жуван гъиссер а къайдада къалурна хъи, гъатта эпизоддик жуван патай бязи дегишвилер кутуна. Жува жуван тубгалудзавайдан амаларна. И арада гъарайдин ван акъатна:

- Ам квез герекя? – хабар къуна завай.

- Куьн гъавурда гъатзавачни? «Карагез» адетдин балкдан туш, ам зи виридалайни хъсан дуст я! Зун дустуникай магърум хъана, завай жув хуьз жезмач, зи риклиз къадарсуз тлар хъанва, - жаваб гана за. Зи рикелай Казбичан чкадал жув рахазвайдини алатнавай.

- Хъсан я, - лагъана режиссерди. - Алад, балкдан гъализ чира жуваз. Гъаки пурара ацукъун бес жезвач, ам хъсандиз гъална кданзава. Халис дагъвийри гъалдайвал, - къил агъуз авуналди, вич за тапарар авурдан гъавурда акъунвайди къалурна ада.

Зун элкъвена Махачкъаладиз хтана. Идалай гугъуьниз ипподром зи хайи квализ элкъвена. Аватиз, мад ахкъахиз, мад ахватиз... Гъа ики са шумуд юкъуз. Ярар-дустари закай зарафатар ийизвай. Гъар гъики ятлани, зун балкдан гъализ вердиш хъана. Бирдан гъа и арада зун духтурханадиз аватна. Духтурри аппендицит хъанвайдакай лагъана. За абурувай энгел тавуна операция авун тлалабна. Зи рикле авай къаст Москвадиз хъфена, съемкайра иштирак авун тир. Духтурар зи гъавурда акъуна.

Съемкайриз зун духтурханадай, яхциурдав агакъна температура алаз фена. Съемкайр Адыгядин дагълара къиле физвай. Ана ихътин эпизод авай: за тарцяй хандин винел хкадарна кданзавай. Хкадар авуна... Амма операция авунвай чкадиз тади гана.

Съемкайрин вахтунда зун къилин игитдихъ – Печоринахъ галаз (актер

Игорь Петренко) дуст хъана. Ам зи патав Махачкъаладиз мукъвал-мукъвал къевезва. Жуван дуст зани рикелай алудзавач. Игор зун вичин дустарихъ галаз танишардайла, гъамиша съемкайр ийизвай вахтунда къиле феи са вакъиа рикел хкида:

«Арслан, яни Казбич, Бэла гваз катзава, зунни абурун гугъуьналлаз. Марф къвазва. Балкданарни цуьдгъуьнзава. Завгвай балкдан Адыгядин чемпион тир. Адаз магълуб хъун чидачир. Нетижада за абурув агакъарна. Алудни авуна, амма завай балкдан саклани акъвазариз хъхъанач!».

Игор зун Россиядин кинодин машгъур актеррикай садахъ галаз танишарна. Ам Андрей Панин тир. Чакай клеви дустар хъана. Абуру Шерлок Холмсакай фильмдин съемкайр къиле тухудайла, зунни абурухъ галаз санал авай. Зи рикелалатай вахтар, Жемалан тварунихъ галай училище хтана. Гъа ики за яратмишунрин этюд - «Иифен Лондон» - арадал гъана. Ам гъатта фильмдин декорациядикни кутунай.

- Са гафуналди, вун бажарагълу инсан я...

- Мад лугъумир...

Захъ «В» категориядин праваяр, аллерарава. Яракъдай ягъиз, гъутаралди киклиз жезва. Павел Лунгинан «Дама пик» фильмда за гъатта маниярни лугъузва, вични хайи къумукъ члалал.

- Вун бахтлу кас я хъи, Лунгинан фильмда къугъуьнвай.

- И кар зани гуьзетнавачир, амма ам зи мурад тир! Гена, зи мурад къилиз акъатна.

- Къилиз акъат тавур мурадар, фикрирар мад авани?

- Эдмон Ростанан пьесада Сирано де Бержеракан ролда къугъуьн кдандай... Зи умудар атланвач, адалай гъейри, зи нерни лап кутугайди я (хъуьрезва).

- Арслан, вун Аллагъди ганвай ксарикай тирди на къатланвани?

Са манивални авачиз вун машгъур актеррихъ, режиссерихъ галаз рахазва. Чун паталди абур лап зурба ксар я къван.

- Гьелбетда къатгузва, заз чизва. Амма яргъа авай затI гъамиша гъакъикъатда са акъван важиблуди жезвач. Мисал яз, зун Павел Бородинан «Салам, Москва» фильмда къугъвана.

Амма «Гъамиша вахъ галай зегъле ракъурдай кичевал» фильм зи хийридиз хъана. Съемкайрин вахтунда зун къени инсан, бажарагълу актер Сергей Никоненкодихъ галаз таниш хъана.

- Лугъуда хъи, гъар са актердиз, са къадар вахт арадай феиля, режиссер жез кдан жедат...

- Хиве къан, гъакъикъатдани гъаки я. Гъатта за «Зи дуст - цуьк» суьретни лентиниз къачуна. И съемкайра за жуван къундармайриз, бажарагъдиз азадрахъ гана. Исятда за «Дустуникай» твар алай къисадин винел кваллахзава. Адакай заз са мус ятлани зи бубади ихтилат авурдитир. Адал кукI гъидай къуватарни мумкинвилер бес жедатIа, заз чидач. Амма умудар кутунва...